

**SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ**

17

BAHAR 2004

• Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SÜİFD), hakemli bir dergi olup, yılda iki defa (Bahar/Güz) yayınlanır.

• Dergide telif, tercüme, makale, araştırma notu, tebliğ ve konferans metinleri, Kongre, Sempozyum, Panel vb. tanıtımları, kitap, tez değerlendirmesi, literatür incelemeleri, sadeleştirme, bilimsel röportajlar, çağdaş ve geçmiş ilim adamlarının hayatı ve eserleriyle tanıtım vb. yazılar yayımlanır.

• SÜİFD, tüm araştırmacılara açık olup bilimsel ölçütlere ve yayın ilkelerine uygun her çalışma dergide yayımlanabilir.

• Yayımlanacak yazılar 12 punto Times 1,5 satır aralığı standardında (resim, şekil, harita vb. ekler dahil) 30 sayfayı geçmemelidir. Bir yazının aynı sayıda toplam sayfa sayısı 30'u geçmeyecek şekilde en fazla 2 makalesi yayımlanabilir. Hakemli çalışmaların dışındakiler (tanıtımlar, bilimsel röportajlar, otobiyografiler vb.) buna dahil değildir.

• Makalelerin 100-150 kelime arası özeti ve bu özeti iki dilde (Arp+İng., Fr., Alm., vd.) çevirisi; yabancı dilde yazılan makalenin ise Türkçe + Arp. çevirisi verilir. Arapça bir makalenin Türkçe + herhangi bir dilde özeti verilmelidir. Makale başlıklarının ise İngilizce çevirisi yapılır.

• Yazılar (tercümeler orijinal metinleriyle birlikte) üç nüsha halinde editöre teslim edilir. Bunlardan ikisinde yazan tanıtım isim ve akademik unvan yer almaz.

• Makaleler en az iki hakemin incelemesinden geçtikten sonra yayımlanır.

• Yazıların bilimsel, hukuki ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir.

• Yayımlanmayan yazılar iade edilmez.

• Her sayının hakemleri o sayıda yer alır.

• SÜİFD'de yayınlanan yazıların sorumluluğu yazana aittir.

Editör

Prof. Dr. Mehmet Bayyigit

Yayın Yürütme Kurulu

Prof. Dr. A.Turan Yüksel

Doç. Dr. Ahmet Yaman

Yrd. Doç. Dr. Seyit Bahçıvan

Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim Bahadır

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Çaycı

Yrd. Doç. Dr. M. Bahaüddin Varol

Arş. Gör. Fikret Karapınar

Arş. Gör. Muhiddin Okumuşlar

Arş. Gör. Lütfi Cengiz

Arş. Gör. Huriye Martı

Arş. Gör. Mehmet Harmanacı

Arş. Gör. Doğan Kaplan

Danışmanlar Kurulu

Prof. Dr. Ünver Günay (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa Fayda (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Bilal Kuşpınar (Mc. Gill University)

Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal (Ankara Üniversitesi)

Dr. İbrahim Kalın (Colloge of The Holy Cross, İSAM)

Prof. Dr. Ahmet Önkal, Prof. Dr. Hüsamettin Erdem

Prof. Dr. Bilal Saklan Prof. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu

Prof. Dr. Mehmet Aydın, Prof. Dr. M. Ali Kapar

Prof. Dr. Mustafa Uzunpostalcı, Prof. Dr. İsmet Ersöz

Prof. Dr. Süleyman Toprak Prof. Dr. Zekeriya Güler

Prof. Dr. İ. Hakkı Sezer, Prof. Dr. Mehmet Bayyigit

Doç. Dr. Şahin Filiz, Doç. Dr. Fevzi Günüş

Doç. Dr. Dilaver Güreer Doç. Dr. A. Saim Antan

Doç. Dr. Ahmet Yılmaz, Yrd. Doç. Dr. Seyit Bahçıvan

Yrd. Doç. Dr. Naim Şahin, Yrd. Doç. Dr. Bayram Dalkılıç

Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim Bahadır

İletişim Adresi

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

42090 Meram/KONYA

Tel-Fax: 0332.323 82 50-51 / 323 82 54

e-posta: ilahiyatdergisi@selcuk.edu.tr

ISSN: 1300 – 5057

baskı: sebat ofset matbaacılık Konya-0332 342 01 53

*

İSTANBUL'UN FETHİNDEN SONRA OSMANLILARIN KAZANIMLARI VE KATOLİKLERİN TEPKİSİ*

Giriş

1453 Mayısında Bizans Devleti'nin çöküşü sadece dünyanın en uzun süren imparatorluğunu sona erdirmeyi, aynı zamanda Avrupa Katolikleri ile Osmanlı Türkleri arasındaki yeni bir karşılaşmanın da yolunu hazırladı. Bir anlamda, bu rekabet

Haçlı Seferleri ile başlayan Hıristiyan-Müslüman mücadelesinin sürdürülmesinden başka bir şey değildi. Ancak bu durumu eşsiz yapan yönler vardı, çünkü fetihten önce Türklerin işgal ettikleri yerlerde öncelikli olarak Grekler ve diğer doğu Hıristiyanları yaşamaktaydı.

Latin Katolikleri ve Grek Ortodoksları doktrinel, liturjik ve idare ile ilgili meselelerden dolayı birbirleri ile kavgalı idiler. Bu nedenle bazı Batılı gözlemciler Bizans yenilgisini Heretikler üzerindeki Tanrı'nın hükmü olarak gördüler ve ama Batı Hıristiyanlarının çoğu Greklerin çöküşünü ve "Yeni Roma"nın işgalini şiddetli bir felâket olarak değerlendirdiler. Batıdaki hemen hemen herkes II. Mehmet'in Bizans Devleti'ni ortadan kaldırdığı gibi Ortodoks kilisesini de ortadan kaldıracığından korktular ama tersi çıktı. II. Mehmet kiliseyi yönetimin bir parçası haline getirdi ve kontrolü altında bulunan kilisenin liderliğinin Latin Katolisizmine karşı düşmanlığı ile tanınmasını sağladı. Türk fethi ayrıca, popüler bir politika olmasına rağmen papalığa dostluk eli uzatan imparatorları ilelebet ortadan kaldırmak suretiyle iki Hıristiyan kilisesini daha da yabancılaştırdı. Aynı zamanda kilise birliğini destekleyen küçük bir Grek grubun etkisini de ortadan kaldırdı ve bu grubun İtalya'da güçsüz bir sürgün hayatı yaşamak dışında bir seçeneği kalmadı. İstanbul'un 1453'te Türkler tarafından ele geçirilmesinin sonuçları Dördüncü Haçlı Seferi'nin sonuçlarına benzedi, çünkü her iki olay da tek bir Grek-Latin Hıristiyan kilisesi görmek isteyenlerin (bu birlik Slavca veya Arapça konuşan kiliseleri içine almayacak olmasına ve böylece Doğu Hıristiyanlığı içinde yeni bir hizip oluşturacak olmasına rağmen) umudunu kırdı.

Charles A. FRAZEE*

Çev: Mehmet ŞAHİN

Yrd. Doç. Dr. S.Ü. İlahiyat Fakültesi
Dinler Tarihi Öğretim Üyesi

* Bu makale CHARLES A. FRAZEE tarafından yazılan *CATHOLICS AND SULTANS: The Church and the Ottoman Empire; 1453-1923* (Cambridge University Press, 1983) adlı eserin 1-30 sayfeleri arasının tercümesidir.

İstanbul'un düşmesini takiben Türkler ile papalık arasındaki aşikâr düşmanlık oldukça kısa ömürlü oldu, 50 yıl içinde Curia (Papalık Divanı) ve Porte (Bâb-ı Âlî) müzakerelere katılmıştı ve 16. yüzyılda Fransızlar ve Türkler, Habsburglara karşı bir ittifak anlaşması yapınca, Osmanlı Katoliklerinin durumu güvenceye alındı. Bundan sonra, İstanbul'da kurulan bir Fransız elçiliği Osmanlı dünyasına yönelen Batılı misyonerler için koruyucu bir kanat sağladı.

Misyonerlerin ulaştığı zamana kadar İstanbul'un Katolik toplumu neredeyse gözden kaybolmuştu. Çok geçmeden, açığa çıktı ki yeni gelen bu kimseler Katolik diploması ve ticaret tebaasına din adamları olarak hizmet vermeye razı değildiler, onları niyeti imparatorluğun her yerindeki Ortodoks ve Doğu Hıristiyanları arasında aktif olarak din değiştirme çalışmaları yapmak idi. Latin misyonerler, Roma ile işbirliği içinde pek çok Yakın Doğu kiliselerini oluşturuncaya kadar çok büyük maliyetlerle ve çok zor koşullar altında bu görevi yaptılar. İlk çıktığında batılı din tarikatlarını hoş karşılayan yerel din sınıfı, ayrı ve rakip dinî organizasyonların oluşturulmakta olduğunu fark edince bu tarikatlara düşman oldu.

Cizvitlerin baskısı ve Aydınlanma döneminin rasyonel tavırlarından dolayı, 18. yüzyılın ikinci yarısı bir gerileme dönemi oldu. Sonra Fransız devrimi ve Doğu Katolik toplumlarını daha da bozan Napolyon dönemi geldi. Fakat bu yıllar geçince 19. yüzyılda papalık inisiyatifiyle bağlantılı Katolik canlanma, yeniden Doğu'ya ilgiye sebep oldu. Misyonerler tekrar kaybedilen şeyleri kazanmak için Osmanlı imparatorluğuna doldular ve böylece 1900 yılına kadar kilise ve kilise kurumları daha önce hiç olmadığı kadar güçlü hale geldi. Fakat en iyi zaman kötüye doğru gidiyordu. Birinci Dünya Savaşı hem imparatorluğu hem de kiliseyi ezdi. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti ilân edildiğinde, tezahürat yapacak çok az sayıda Katolik vardı.

BÖLÜM I:

İSTANBUL'UN FETHİNDEN SONRA OSMANLILARIN KAZANIMLARI VE KATOLİKLERİN TEPKİSİ

FETİH SONRASI

SÜİFD / 17
212

1453 yılında Nisan ayının sonlarında başlayan İstanbul'un Türkler tarafından kuşatılması esnasında, Bizans başkentinin içinde yaşayan Katolik toplum bölündü. Bazıları aktif olarak İmparator XI. Konstantin'e ve Grek savunmacılara yardım etme yoluna gittiler, diğerleri doğru tavrın tarafsız kalmak olduğuna inandılar. Genel olarak ifade etmek gerekirse, birinci görüş şehir duvarları içinde yaşayanların, Venediklilerin ve şehrin savunmasına yardım etmek için gelmiş olan Batılıların görüşüydü. Bunlar arasında önceki Aralık ayında Floransa Konsil'inin kararlarını ilân eden Papa V. Nicholas'ın elçisi Kardinal Isidores of Kiev, arkadaşı Midilli Başpiskoposu Chioslu Leonardo (Leonardo of Chios) ve Kıbrıslı St. Anthony (St. Anthony of the Cypresses) rahibe manastırından Fransisken frerler

(keşişler) vardı. Bunlar imparatora destek vermenin bir görev olduğuna inanıyorlardı çünkü imparator kiliseler birliğini savunmuştu.

Bunun tersi olan fikir, Galata'da yaşayan Latin Katoliklerin çoğunu ifade eden Haliç'in doğu kısmında oturan Ceneviz Kolonisinin fikri idi. Duyguları imparatorluğun ayakta kalamayacağı yönündeki ayık değerlendirmeyi yapan sert kafalı bu tacirler toplumunda hiç romantik yok idi. İstanbul'un yöneticisinin Grek veya Türk olması onlar için fazla önemli değildi. Onların ilgi alanı iş idi. Onlar, Doğu'daki ticarî çıkarlarını takip etmelerine izin veren herhangi birisi ile ilgili idiler. Kendileri gibi Hıristiyan olan diğer insanların cesur mücadelelerine sempati göstermelerine rağmen II. Mehmet ile iyi geçinmek istiyorlardı. Galatalılar ve Osmanlılar arasında yıllardır varolan bir anlaşma onların ilişkilerini tanımlıyordu.

Kaptan Giovanni Giustiniani gibi Latin savunmacıların çoğu, hayatlarını şehrin savunmasına verdiler. 29 Mayıs'taki kapitülasyondan sonra bazıları ele geçirildi ve fide ödemek zorunda kaldılar, Venedikli *bailie* (bailif: memur) Girolamo Minotto gibi diğer bazıları da zaferi kazanan Türkler tarafından infaz edildiler. Şehirdeki Katolik kiliseler önemli bir hasara uğramadan hayatta kaldılar. Frerlerin Greklere desteğinden dolayı St. Anthony Fransisken manastırına el konuldu ve St. Mary Venedik Kilisesi geçici olarak kapatıldı.¹

Galatalılar kuşatma boyunca tarafsızlıklarını ilân etmelerine ve Türkler tarafından garanti edilen güvenliğe rağmen birçoğu kayıklarla şehirden kaçtı ve bu durum İstanbul'un mültecilerden boşalmasına neden oldu. Koloni valisi *Podesta* Angelo Lomel-lino ve meclisi, II. Mehmet'in bu durumu onaylamayacağını bildikleri için bu kaçıştan dolayı mahcup duruma düştüler. Zafer kazanan Türklerin liderine tebriklerini sunmak ve şehrin anahtarlarını takdim etmek için Galata'dan bir delegasyon kampa gelince, tümüyle göz ardı edildiler.

Günlerce sonra Babalino Pallavicini ve Marco de Franchi adında iki elçi ve bir tercüman bu konuda daha iyi sonuçlar aldılar. Onlara imtiyazları içeren ve artık Türklerin hâkim olduğu koloninin yönetimi için belirlenmiş kuralları içeren bir *ferman* verildi.

Bu *fermanda* imparatorluk dahilinde ticaret hakkına sahip oldular ve hayatları, malları ve Katolik inancını tatbiklerinde özgür olacaklarına dair güvence verildi. Onların oğulları, yeniçeri ürünleri veya Osmanlı sivil servisi için Hıristiyan ailelerden zorla alınan erkek çocuklardan oluşan devşirmeye tâbi değildiler. Koloni içinde Müslüman yerleşimi de olmayacaktı. Diğer taraftan, kasaba ve vatandaşları silâhsızlandırılacaktı. Galata'nın duvarları ve kalesi yıkılacaktı ve her yetişkin erkek İslâm dünyasındaki Müslüman olmayanlardan toplanan cizyeye tâbi oldu.

SÜİFD / 17

213

¹ İstanbul'un fethi ile ilgili olarak bkz. Steven Runciman, *The Fall of Constantinople, 1453* (Cambridge, 1965). Makaleler: *Le cinq-centième anniversaire de la prise de Constantinople, L'Hellenisme contemporain*, (Atina, 1953). Galata tarihi ilgili olarak Bkz. Lodovico Sauli, *Delia Colonia dei Genovesi in Galata* (Turin, 1830); Roberto Lopez, *Storia della Colonie Genovesi nel Mediterraneo* (Bologna, 1938).

Çanlar çalmayacaktı ve saat kuleleri vurmayacaktı, yeni kilise inşasına da izin verilmeyecekti. Bütün bu koşullar gönüllü olarak İslâm yönetimine teslim olan bir şehri ele almada İslâmî uygulama ile uyumlu idi.

3 Haziranda II. Mehmet Galata'yı ziyaret etmek için Haliç'ten karşıya geçti. *Podesta* Lomellino onu resmî törenle karşıladı. II. Mehmet ile İtalyan unsurlar arasındaki *ferman* ilân edildi. Sonra yerel yönetici olarak bir kaymakam atandı. Bu törenden sonra II. Mehmet kasabayı turladı. Kasabadan kaçanların mallarının sayımının yapılmasını, evlerinin mühürlenmesini ve eğer üç ay içinde dönmezlerse binaların ve içindekilerin Türk yönetimine aktarılmasının emretti.

Eylül ayında eski *podesta* Roma'ya gitti. II. Mehmet'in izniyle Türk yetkililerin önünde kendilerini temsil edecek bir *büyük* seçmeleri için Galatalılara izin verildi. Bu kişiye *Serenissima Communita di Pera e Galata* adı verilen bir yönetici meclisi yardım edecekti. Bu meclis Fransisken manastırının sahasında küçük bir şapel olan St. Anne'in toplantı odasında toplandı. Burası Galata'daki en büyük kilise olan ve 13. yüzyılda Bizans başkentinin Batılılar tarafından işgali esnasında yapılan St. Francis Katolik kilisesinin bulunduğu alandı.²

Fetih esnasında Galata Latin kiliselerinin dinî yönetimi birçok faktörden dolayı karmaşık idi. Bu kiliseler resmî olarak Grek başpiskoposu Gregorios III Mammas'ın otoritesi altında idi fakat bu yüksek rütbeli rahip birlik yanlısı düşünceleri kabul görmeyince 1453'ten çok önce Roma'ya göçmüştü. Latin kiliselerinin fiilî başı başpiskopos tarafından atanan bir dinî temsilci (*vicar*) idi. Genellikle St. Francis Fransisken manastırının başı bu göreve atanırdı fakat diğer dinî grupların başları da seçilebilirdi. Ancak, bu papazın fiilî otoritesi ciddi ölçüde sınırlı idi. Galatalıların büyük çoğunluğu Cenevizliler olduğu için bunların birçoğu, din görevlileri o şehrin piskoposu tarafından Doğu'ya gönderilmiş olan Cenevizlilerden oluşan St. Michael kilisesine gidiyordu. Dinî grupların Doğu'daki meselelerle ilgili olarak bağlı oldukları Batı Avrupa'da liderleri vardı. St. Francis'te görev yapan Fransisken görevlilerden başka, Fransisken Observantlar, Dominikyanlar ve Benediktinler de vardı. 1453 yılında Bizans'ın başkentinde yerleşmiş olan Batı Katoliklerine dinî hizmet vermek için toplam 13 olan Katolik kilisesinin ve şapeli bulunmaktaydı. Ayrıca İstanbul'un kendi içinde başka kilise ve şapeller de vardı.³

İmparatorluğun Ortodoks nüfus, Türk kanununa göre, kendi dinî liderleri altında *milletlere* veya uluslara dönüştürüldü, fakat II. Mehmet ve halefleri Latin Katoliklerine her zaman yabancı olarak davrandılar. Ulusal kökenleri ne olursa olsun Batı Avrupa'dan gelen herkes Frenk idi. Galata'nın Katolik toplumu 1453

² Laonicus Chalkokondylas, *De origine ac rebus gestis Turcorum*, C. XLvm, *Corpus scriptorum historiae byzantinae*, bsm. B. G. Niebuhr et al. (50 cilt., Bonn, 1828-97), Book 8, 400-1; Nicola Iorga, 'Le privilege de Mohammed II pour la villa de Pera', *Bulletin de l'Academie Roumaine, Section historique* (Bucharest, 1913), 11-13.

³ Galata kiliseleri: St. Francis, St. Anne, St. Anthony, St. Benedict, St. Catherine, St. Claire, St. George, St. John the Baptist, St. Michael, St. Paul, St. Dominic, St. Nicholas, and St. Sebastian.

yılındaki *ferman* ile yasal olarak tanımlandılar ve Osmanlı dünyasına başka Katolik gruplar girince imparatorluk içindeki varlıklarını düzenlemek için Osmanlı yönetimi ile ayrı ayrı *ferman* anlaşmaları yapmaları gerekli görüldü. İslâm'ın kutsal huku-ku olan Şeriat yabacılardan statüsünü içine almıyordu; bundan dolayı bu özel düzenlemelere ihtiyaç duyuldu.

II. MEHMET'İN ZAFERİNE PAPALIĞIN TEPKİSİ

1453 Haziranının başlarında mültecilerle dolu bir kayık Girit'e ulaştı. İstanbul'un düştüğünü öğrenen ilk Katolikler Venedikliler oldu. Diğer kurtulanlar Peloponnesus (Balkan Yarımadası), Kıbrıs, Euboea (Evia) gibi yerlerde ve başkente en yakın olan diğer adalarda başladılar. İstanbul'a yardım etmesi için Papa V. Nicholas tarafından görevlendirilen papalık donanması, komutanları yapacakları görevin yarasız olduğunu duyunca Chios (Sakız Adası) limanında demir attılar ve İtalya'ya geri dönme emri verdiler. Haziran sonuna kadar Yunanistan'daki görevlilerden Venedik'e ulaşan raporlar İstanbul'un düşmesine ilâveten Galata'nın da yok olduğunu, 6 yaşın üstündeki her sakinin katledildiğini ve papalık donanmasının ele geçirildiğini söylüyordu. Venedikliler hemen papaya felâketi haber veren ve İtalya'nın kendisini bir saldırıya hazırlamasının gereğini bildiren bir mektup yazdılar.

Bu mektubu Roma'ya taşıyan Venedikli ulak bu haberi yolu boyunca yer alan tüm şehirlere yaydı. Bologna'da Floransa Konsili'nde Greklerin lideri olan ve kiliselerin birleşmesini savunan Kardinal Bessarion bu haberden dolayı afalladı. Ulak 4 Temmuz'da Roma'ya ulaştı ve Papalık sarayına Doğu Roma İmparatorluğu'nun artık olmadığını bildirdi. Papa V. Nicholas, ne yapılması gerektiğini tartışmak için acil bir toplantı düzenledi.⁴

Cenevizliler bu haberi 6 Temmuz'da Venedikli ulaklardan aldılar ve bu haberden dolayı sarsılan *Signoria* Galata'nın da başkentin kaderini paylaştığını düşündü. Yenilgi duygusu yayıldı çünkü Cenova zaten Napolililerle savaşta idi ve kaynakları ağır vergiye tâbi idi. Venedikli haberciler Graz'da İmparator III. Frederick'e ulaştılar. Genelde pasif olan bu yönetici çok etkilendi. Aeneas Sylvius Piccolomini daha sonra sarayda Papa Nicholas'a şunu yazdı: "İstanbul konusunda bize ulaşan bu iğrenç haber nedir? Yazarken bile ellerim titriyor, ruhum dehşete düşüyor fakat ne hiddetimi durdurabiliyor ne de üzüntümü ifade edebiliyor. Yazık! Zavallı Hıristiyanlık! ...Hıristiyanlığın iki ışığından birisi sönmüştür."⁵

Papa Nicholas karşı saldırı için yaz boyunca Hıristiyanlık dünyasından kuvvetler düzenledi. Doğu sularına yelken açması için üç tane kadirga görevlendirdi

⁴ Freddy Thiriet, *Regestes des deliberations du Sénat de Venise concernant la Romanie* (3 cilt, Paris, 1959-61), m, 187-9; Nicola Iorga, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XV siècle* (6 cilt, Paris and Bucharest, 1899-1915), iv, 63.

⁵ Aeneas to Nicholas V, Graz, 12 July 1453, in Pius II, *Opera quae extant omnia*, editor: M. Hopper (Basel, 1571), Böl. 162, 712-16.

ve Venedik'ten yola çıkması için beş kadirge daha sipariş verdi. Sonra Ekim ayında celp için İtalyan şehirlerine araçlar gönderdi. Eylül sonlarında tüm Hıristiyanların Türklere karşı bir haçlı seferine katılmalarını zorunlu gören bir bildiri yayınladı. Bu bildiri de II. Mehmet'ten İsa'nın kilisesinin en zalim düşmanı, babası şeytan gibi hem bedenleri hem de ruhları yutmaya çalışan şeytanın oğlu, cehennem azabının oğlu, ölümün oğlu; Hıristiyanların kanını akıtmak suretiyle susuzluğu hiç doymayan kuduz bir hayvan gibi yerinden doğrulmuştur" ifadeleri ile bahsetti.⁶

Kasımın sonunda İtalyan şehirlerinin toplantısı Roma'da devam ederken Doğu'dan daha fazla mülteci getiren bir gemi Venedik'e ulaştı. Bu mülteciler arasında Galatalılar tarafından fidye alındıktan sonra kaçmayı başaran Kardinal Isidores da vardı. St. Anthony'den kaçmış olan Fransiskenler eşliğinde Girit'e varmıştı. Bu mülteciler, İtalya'da zaten bilinen fetih hakkındaki bilgilere kişisel tecrübelerini de ilâve ettiler. Isidores, papaya haber vermek için Roma'ya gitmek üzere yola çıktı. Isidores ve İstanbul'dan kaçan birçok başka kimse II. Mehmet'in çok yakın bir gelecekte İtalya üzerine bir saldırı planladığına inanıyorlardı. Isidores, Bizans başkentinin nasıl düştüğünü anlatan ve harekete geçmenin gereğini vurgulayan bir mektup yazdı ve bu mektup İtalya'nın her tarafına ulaştı. Bu esnada Chioslu Leonardo (Leonardo of Chios) da Batı'yı bu fetihten haberdar etmeye çalışıyordu. Türklere zaferi şeytanın ilham ettiğini iddia eden Isidores'un tersine, Leonardo, Greklerin yenilgisini onların kiliselerin birleşmesine gösterdikleri kendilerinden kaynaklanan kayıtsızlıklarına bağladı. Leonardo şöyle dedi: "Yazık! Ciddi bir hal alan kötülükte sertleşen, yıllarca manevî hayattan yoksun kalan, oldukları gibi başları ile bağları kesilen bir halktan ne umulur ki?" Birlik, gerçek birlik değil, 'sahte' bir birlik idi; ve Tanrı'nın adaleti dinden uzaklaşmış Grekler üzerine tecelli etmişti.⁷

İtalya'daki Greklerin lideri olan Kardinal Bessarion kendi vatanına yardım etmeleri için İtalyan eyaletlerini harekete geçirmeye çalıştı. Doge of Venice'e, Cumhuriyet'in Osmanlılara karşı harekete geçmesini isteyen heyecan verici bir talep gönderdi. İtalyan şehir devletlerinin birleşerek harekete geçmesi felâketi önleyecekti: "Maalesef imparatorluğun veya benim babavatanımın kurtuluşu için artık daha fazla ricada bulunamıyorum; fakat, bunu Hıristiyanlık dünyasının korunması ve onuru için, İsa'nın dininin muhafazası için istiyorum."⁸

Avrupa'nın her tarafında haçlı hareketini bildirmek için gönderilen misyonerler ilgisizlikle karşılandılar ve Roma'da İtalyan eyaletlerinin elçileri aralarında çok az görüş birliği olduğunu gördüler. Aslında Roma'daki Venedikliler Türklere karşı harekete geçmekten söz ederken Cumhuriyet son *baillie*'nin oğlu olan

⁶ C. Baronius and O. Raynaldus, eds., *Annales*, anno 1453 (38 cilt, Lucca, 1738-59), xxviii, no. 9.

⁷ Isidores' work is in J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus, series graeca* (161 vols. in 166, Paris, 1857-66), CLIX, cols. 954-8; Chioslu Leonardo (Leonardo of Chios), *Historia Constantinopolitanae urbis a Mahumete II captae*, in Migne, PC, CLIX, cols. 923-44.

⁸ Mektup 23 Temmuz 1453 tarihli, *Notes et extraits*, no, 518-19.

Bartolomeo Minotto'yu II. Mehmet'i bulması ve onunla Venedik'in doğudaki ticarî menfaatlerini koruyacak bir anlaşmaya varmaya çalışması için göndermişti. Bartolomeo babasının Türkler tarafından infaz edildiğini bilmiyordu. Onu fide ödeyerek kurtaracağını ve diğer Venedikli esirlerinde serbest bırakılmasının sağlayacağını umuyordu. Babası ölü olduğu için Bartolomeo'nun amacının bir kısmı yerine gelmedi fakat Edirne'de II. Mehmet ile yaptığı uzun müzakerelerden sonra onunla anlaşmaya vardı ve Nisan 1454'de bir anlaşmaya vardı. Bu anlaşmaya göre "Sultan Mehmet ile Venedik Signoria'sı arasında, mevcut ve gelecekteki mallar/mülkleri dahil olmak üzere, St. Mark'ın bayrağı dalgalandığı sürece, daha önce olduğu gibi bundan böyle de barış ve dostluk vardır." Venedik Türklerle karşı oluşacak hiçbir ittifakta asla yer almayacağını kabul etti.⁹

Nicholas'ın düzenlediği Roma Konferansı'nın somut bir başarısı Floransa, Venedik ve Milan delegeleri tarafından 9 Nisan 1454 tarihinde imzalanan Lodi Barışı idi. Bu anlaşma yarımada iç savaşları sona erdirdi ama İstanbul'un geri alınması için hiçbir katkıda bulunmadı. Diğer Avrupalı güçler tarafından Nicholas'a verilen cevap tamamen olumsuz idi. İmparator Frederick 23 Nisan 1454'de durumu tartışmak için bir Diet toplantısı çağrısı yaptı. Regensburg'a gelmesi gereken davetiyeler tüm Avrupa ve Alman prenslerine gönderildi fakat toplantı zamanı geldiğinde hemen hemen hiç kimse gelmemişti. İmparatorun bizzat kendisi de yoktu ve sadece bir elçi gönderdi.

Aeneas Sylvius tarafından yapılan belagatlı konuşmayı boş sandalyeler dinledi. Aragonlu V. Alfonso tarafından verilen destek boşa gitti ve bu hükümdar tarafından Türklerin geri püskürtmeleri için sergilenen iddialı açıklamalara rağmen donanması limanda kaldı. Papanın yapabildiği en iyi şey hâlâ II. Mehmet'in yönetimi dışında yaşayan Hıristiyanlara cesaret vermek için beş gemiden oluşan bir donanmayı doğuya göndermesi oldu.¹⁰

Papa V. Nicholas Müslüman liderlerin yönetimi altında bulunan Hıristiyan Greklere yardım edemediğinden duyduğu üzüntüden dolayı ve Hıristiyanların Belgrad'da günlerce önce yapılan bir savaşı kazandıklarından, böylece Türk ilerleyişini geçici olarak kontrol aldıklarından habersiz olarak 24 Mart 1455'de öldü. Nicholas'ın halefini seçmek için toplanan konklav, 15 kardinalden oluşmaktaydı. Bunlardan ikisi Grek olan Bessarion ve Isidoros idi. 15 kardinalden sekizi papalık

⁹ W. Heyd, *Histoire du commerce du Levant au moyen age* (2 cilt, yeni baskı, Leipzig, 1885-6), n, 316-17. Venedik Mehmet II ile 10 Eylül 1451 tarihli bir anlaşma yapıtı. Bu anlaşma barış ve dostluk anlaşmasıydı. Bkz. G. M. Thomas and R. Predelli, eds., *Diplomatum Veneto-Levantium sive acta et diplomata res Venetas, Graecas atque Levantis illustrantia* (2 cilt, Venedik, 1880-99), II, 382-4. Papalığın tepkisi Kenneth M. Setton tarafından ayrıntılı olarak incelendi: *The Papacy and the Levant, 1204-1571*, cilt II: *The Fifteenth Century* (Philadelphia, 1978), 138-60.

¹⁰ Baronius and Raynaldus, eds., *Annales*, anno 1454, xxix, nos. 1-5; C. Marinescu, 'Le pape Nicolas V et son attitude envers l'empire byzantin', *Bulletin de l'Institut Archeologique Bulgare*, x (1936), 336-95 G. B. Picotti, 'Sulle Navi Papali in Oriente al Tempo della Gaduta de Costantinopoli', *Nuovo Archivio Veneto*, seri 3, xxii, I, (1911), 413-53.

görevi için Bessarion'u destekledi. Çünkü Bessarion hem bilgisi ile hem de haçlı idealine olan sadakati ile tanınmakta idi. Grek Kardinal adaylığını pekiştirmek için görünürde hiçbir şey yapmadı. Bundan dolayı Fransız Alain of Avignon şu protestoda bulundu: "Yunanistan'a bakmadıkça bu manevî tahta değer bir adam bulamayan Latin kilisesinin zavallılığını görün." Kardinaller 20 Nisan 1455 tarihinde yapılan taç giyme töreninde III. Calixtus ismini kabul eden yaşlı Alfonso Borgia'yı seçtiler. Alfonso Borgia Borgia'lı papaların birincisi idi.¹¹ Calixtus Haçlı idealine bağlı idi. Sadece İstanbul'un geri alınması konusu ile ilgilenmedi aynı zamanda Kudüs'ün geri alınması için Hıristiyan silâhlarının kullanılması gerektiğine de inanmakta idi.

Eylül 1455'de Calixtus bir donanma toplamaya başladı ve başpiskopos Urrea of Tarragona'ya bu donanmanın komutanlık görevini verdi. Bu kuvvet Chios'u (Sakız Adası) desteklemek için Ege'ye ve hâlâ Hıristiyanların elinde bulunan adalara gidecekti. Kral V. Alfonso of Aragon 16 gemilik papalık donanmasını güçlendirmek için kendi gemilerinden 15 gemi daha ilâve edecekti. Calixtus Philip (the Good of Burgundy) liderliğinde bir kara ordusu tasarladı. Bu prens Şubat 1454'te Lille'de organize edilen Pheasant Festivali'nde (Feast of Pheasant) romantik bir beceri ile kendisi ve adamları haçı almaya söz vererek zaten kendi karakterini göstermişti.

Calixtus'un Haçlı için umutları güvendiği kimselerin hareketlerinden dolayı yok oldu. Alfonso Cenova ile bir savaşa girişti ve Başpiskopos Urrea papalık donanmasını kendi vatandaşlarına yardım etmesi için yardıma yönlendirdi. Papa, taraf tuttuğu için ve muhakeme yeteneği olmadığından dolayı Başpiskoposu görevden aldı ve 17 Aralık'ta Kardinal Ludovico Scamparo'yu yeni komutan olarak atadı. Scamparo'ya tüm Grek topraklarına ve Doğu Akdeniz'deki bölgelere papanın elçisi olarak hizmet etme sorumluluğu verildi. 13 Mayıs 1456'da Scamparo'ya Papa Calixtus tarafından Haç verildi ve Istria'ya gitti. Burada 5000 erkek papalık gemilerine bindi ve bu küçük filo Alfonso'nun gemileri ile birleşmek için Napel'e (Napoli) yelken açtı. Fakat Alfonso bir kez daha geç kaldı ve bu nedenle Ağustos ayında papa donanmasına Napoliler olamadan Ege'ye gitmesini emretti.

Papalık donanması önce Rodos'u, sonra Chios'u (Sakız Adası) ve son olarak Lemnos'u (Limni) ve Türklerin derebeyleri olarak Gattilusi ailesinin yönettiği müstemlekeleri ziyaret etti. Chios'ta (Sakız Adası) ve Lesbos'ta kibar ama soğuk karşılandılar. Ada yöneticileri, Hıristiyanların donanmasını iyi karşılamaktan kaynaklanacak Türk gazabından korkuyorlardı. Donanma 1457 Ağustos ayında Lemnos ve Samothrace'deki Türk garnizonlarını kovdu ve Türk donanmasını Lesbos'ta başarılı biçimde yok etti. Bu zaferden sonra Hıristiyanlar Rodos'a geri çekildiler ve sonra İtalya'ya geri döndüler. Ege'de önemli hiçbir değişiklik olma-

¹¹ Baronius and Raynaldus, *Annales*, anno 1455, xxix, nos. 12 ve 19.

mişti. Fakat Lisbos'ta kazanılan zaferden dolayı o kadar coştı ki bu olayın anısına madalya bastırdı. Bu madalyanın üzerinde şu yazı vardı: "Din düşmanlarının yok edilmesi için ben seçildim."¹²

Calixtus'un Hıristiyan Doğu'nun yeniden fethinin gerçekleşmesi konusunda hiç şüphesi yoktu. Fransisken misyonerlerini tüm Hıristiyan halk arasında papalığı canlı tutmaları için zorladı. Türklere karşı ortak harekete geçmeleri için Roma'dan Batı Avrupa'nın Katolik prenslerine sürekli mektuplar gönderiliyordu. Bizzat papanın kendisi, II. Mehmet'i tehlikeli bir rakip olarak gördüğü bilinen Doğu Anadolu'daki Müslüman lider Türkmen Uzun Hasan ile yazışlıyordu. Sonunda Calixtus 1458 yazında öldü. Calixtus, 29 Ağustos 1458'de halefi olarak Papa II. Pius unvanını alan meşhur hümanist Aeneas Sylvius Piccolomini tarafından haçlı rüyasının paylaşıldığını bilmesi onu çok mutlu edecekti.

II. PIUS: HÜMANİST HAÇLI

Peloponnesus'un (Balkan Yarımadası) 1458 yazında Türkler tarafından alındığına dair raporlar II. Mehmet'e karşı harekete geçmenin gerekliliğine dair Pius'un inancını teyit etti. 13 Ekim 1458'de görevi aldıktan sonraki iki yıldan az bir süre içinde, papa, haçlı için bir plân yapmak amacıyla Avrupa devletlerinin liderlerini Mantua'da yapılacak olan ve kendisinin başkanlığını yapacağı bir toplantıya çağırın *Vocavit nos Pius* adında bir papalık bildirisi (bull) yayınladı.

Bu iyimser papa 6 kardinal ile birlikte 1459 Ocak ayının sonunda Roma'dan ayrıldı ve İtalya'da yaptıkları yavaş bir yolculuktan sonra Mayıs ayında Mantua'ya ulaştılar. Mantua'da ne bir kral nede prens vardı. Sadece Avrupa prensleri tarafından elçi olarak görevlendirilen önemsiz görevliler gelmişti. Hayal kırıklığına uğrayan papa Avrupa saraylarına durumun aciliyetine işaret eden yeni mesajlar gönderilmesini emretti. Papalık tarafında bile artan yenilgi duygusuna rağmen, Pius, Türklere karşı Hıristiyanlık dünyasının bir araya gelmesinin hâlâ mümkün olduğuna dair inancını korudu fakat sadece Bessarion ve İspanya kardinali Torquemada kararlılık gösterdi.

Mantua'daki kongre nihayet 1 Haziran 1459 tarihinde St. Peter kilisesinde Papa Pius'un da bulunduğu resmî bir toplantı yaptı. Napoli, Epirus, Kıbrıs, Rodos, Trabzon, Bosna ve Macaristan'dan temsilciler bu toplantıya katıldılar. Koroni piskoposu Hıristiyanların harekete geçmesinin gereğini vurgulayan bir vaaz verdi. Sonra yeni delegelerin beklenmesi için oturlara ara verildi. Sonunda, Francesco Sforza, Milan'dan bir ekip gönderdi ve Ağustos ayında bir Burgunda elçisi geldi. Doğu'daki herhangi bir başarılı operasyonda anahtar rolü oynayan

SÜİFD / 17

219

¹² P. Paschini, 'La Flotta di CaUixto III', *Archivio della SocietaRomano di Storia Patria*, LIH-LV (1930-2), 181-2; Ludwig Pastor, *History of the Popes from the Close of the Middle Ages*, edit., F. I. Antrobus (40 cilt, St. Louis, 1938-57), n, 371-6.

Venedik bu *Kutsal Savaşa* tüm Hıristiyan prensler ortak olarak katılmayı planlamazlarsa cumhuriyetin de bu işte yer almayacağını ileri sürdü.

Bütün yaz boşa geçtikten sonra 26 Eylül'de kongre ilk çalışma oturumunu başlattı. Papa Pius bir konuşma yaptı ve bu konuşmasında Katolik Batı'nın Doğu Hıristiyanlarının içinde bulunduğu kötü duruma gösterdikleri kayıtsızlıktan dolayı üzüntüsünü belirtti. Bu konuşmaya Kardinaller adına Bessarion cevap verdi. Papanın belirttiği her konuyu destekledi. Sonra alınacak tedbirlerle ilgili plânlara görüşülmeye başlandı. Kongre, İmparator III. Frederick'in kendini Macaristan kralı ilân ettiğini üzüntüyle duydu. Bu orta Avrupa'yı sıkıntıya sokacak bir durum idi. Aynı zamanda, delegeleri güz mevsiminin sonlarında toplantıya nihayet katılan Fransa, İngiltere ve Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan biraz teşvik vardı.

19 Aralık'a kadar bir anlaşmaya varıldı. İtalyan devletleri bir donanma sağlarken imparator, 30 bin piyade ve 10 bin süvariden oluşan bir ordu sağlayacaktı. Din sınıfının gelirlerinden aşar vergisi toplanacaktı; din sınıfı dışındakiler gelirlerinin on üçte birini, Yahudiler yirmide birini bu iş için oluşturulacak fona vereceklerdi. Kongre 19 Ocak 1460 tarihinde bir resmî papalık bildirisi (bull) ile kapatıldı. Haçlı için coşku oluşturmak amacıyla Kardinal elçileri prenseslere ve Fransisken frerler din sınıfı dışındaki kimselere gönderildiler. Bessarion Almanya'ya, 20 Nisan 1459'da İstanbul patriği unvanını alan Isidores donanma hazırlıklarını denetlemek için Ancona'ya gitti.¹³

Papa elçilerinin geri dönmesini beklerken Lesbos'un Türkler tarafından fethine ilişkin haber Roma'ya ulaştı. Sadece bir aylık bir kuşatmadan sonra Midilli düşmüştü. Bu adanın lordu olan Niccolo Gattilusi teslim olmuştu ve Müslüman olduğunu ilân etmişti. Ama yine de Türkler tarafından öldürüldü. Osmanlılar tarafından 300 seçkin İtalyan vatandaşı ölüme mahkûm edilmiş, vücutları testere ile ikiye bölünmüştü. Yüzlerce de esir vardı.¹⁴

Batı prenslerinin askerî hareket isteğine gösterdikleri kayıtsızlık, Pius'u, ikna etmenin kuvvetten daha etkili olacağı umuduyla, 1461 yılında, II. Mehmet'ten kişisel bir istekte bulunmasına karar vermesini sağladı. Bu hareketin ağırlığı ve ciddiliğini değerlendirmek zordur ama görüldüğü kadarıyla Pius Türk prensinin kararlılığının sarsılabileceğini düşündü. Bazıları, papanın fantezi yolculuk ile meşgul olduğunu ileri sürdüler ama belki de papa II. Mehmet'te Batı Avrupa'daki devlet yöneticileri ile olumlu mukayese yapan bir lider gördü.

Rönesans stilinde yazılmış olan mektup, uzun bir mektup idi. Bu mektubun amacı, eğer bir Müslüman olarak başarının tadına vardıysa, Hıristiyanlığa geçmesi halinde çok daha büyük umutları olacağına II. Mehmet'i ikna etmek idi. Bütün bu isteğine karşılık olarak Pius Türk liderden hiç cevap almadı. Sözünü

¹³ Konsil ile ilgili olarak Bkz. Else Hocks, *Pius II und der Halbmond* (Freiburg, 1941), 101-30.

¹⁴ Kritovoulos, *History of Mehmed the Conqueror*, edit. C. T. Riggs (Princeton, 1954), Book 3, 137-9; Ghalkokondylas, *De origine*, Book 10, 521.

daha fazla ortaya koymak için St. Andrew'in başının Roma'ya büyük bir törenle Palm Pazar günü 1462'de getirilmesini emretti. Despot Thomas Palaeologos bu hatırayı Narni papalık kalesinde bırakmıştı. Şimdi bu hatıra Kardinal Bessarion tarafından Roma kapılarına nakledildi. Tören alayı Kutsal Şehrin içinden geçerken, geçirdiği bir felç nedeniyle konuşamaz olan ve güçsüz düşen Kardinal Isidores kendisi gibi İtalya'da sürgün olan St. Andrew'i selâmladı. Sonunda bu kafa St. Peter'in içinde hazırlanan bir türbeye konulmak üzere Bessarion tarafından Papa Pius'a verildi.

23 Eylül 1463'te Papa kardinallere Roma kilisesi liderlerinin kişisel olarak harekete geçmelerinin zamanı geldiği çağrısını yaptı. Pontif şöyle dedi: "Şüphesiz şöyle denecek "Bu hasta yaşlı adamın, bu rahibin savaşa ne ilgisi var? Roma sarayındaki görevlilerin ve kardinallerin kampta ne işi var? Niçin evlerinde oturup savaşmaya alışkın olan birliklerle birlikte bir donanma göndermiyorlar?" Bu sorulara şu cevapları verdi: "Bizim "ilerleyin" çağrımız karşılık bulmadı. "Benimle gelin" sözü belki daha etkili olacaktır." Katolik prenlere yeni çağrılar yazdı ve 22 Ekim'de Haçlı Seferi'ne çıkılması Papalık bildirisi (bull)'unu yayınladı.¹⁵

Bundan sonraki birkaç aya papanın haçlı ordusunu organize etmek için gösterilen güçlü çabalara şahit oldu. Kasım ayında özel bir hazine oluşturuldu ve bu hazineye 27.000 altın konuldu. Çeşitli başkentlere elçiler ve halka vaizler gönderildi.

18 Haziran 1464'te Roma'da St. Peter'de bulunan haçı aldı ve hemen sonra ekibi ile birlikte Ancona'ya yola çıktı. Sağlığı iyi değildi ve yolculuk ona zor gelmişti. Fransa'nın, İspanya'nın, Almanya'nın ve Hollanda'nın fakir insanlarından oluşan haçlı askerleri zaten papanın çağrısına cevap olarak İtalyan limanlarında toplanıyordu. Birçoğu papasız ve silâhsız idi ve yerli İtalyanlar onlardan kurtulmak istiyordu. Bu hareketin ana merkezi olan Ancona'ya savaşçı olacak olan binlerce insanın ulaşması bu şehrin kaynaklarını kısıtlı hale getirmişti. Farklı uyruklar arasında sık sık münakaşalar oluyordu ve hastalık da vardı. İşleri düzene koymak için görevlendirilen Crete başpiskoposu umutsuzluğa düştü ve en fakir ve en zayıf olanların memleketlerine geri dönmelerini istedi.

Pius, Ancona'ya 19 Temmuz'da ulaştı ve kaos sınırında bulunan durumu gördü. Profesyonel asker bulmak zor idi ve papanın savaş çağrısına sadece bu masum kimseler cevap vermişti. Donanmayı sağlaması gereken Venedik hâlâ gemileri göndermemişti. Papanın zaten zayıf olan sağlığı sıcakta iyice çökmüştü. 14 Ağustos 1464'de Pavia kardinali Jacopo'a son tavsiyesini verdi: "Kardeşlerimizin zihninde olan bu kutsal girişimin sürekliliğini sürdürün ve bütün gücünüzle yardımcı olun. Tanrı'nın yolunu terk ederseniz üzüntüye gark olursunuz." Birkaç dakika içinde Avrupa'nın bu en inançlı haçlısı öldü. Venedik donanması gelince Pius'un öldüğü haberini aldı. Tekrar geri limana döndü. Pius'un askerleri ellerin-

SÜİFD / 17

221

¹⁵ Pastor, *History of the Popes*, III, 326.

deki az sayıda bulunan eşyalarını hazırladılar ve memleketlerine döndüler. Papalık gemileri Venedik'e iade edildi ve hazine Macar kralına gönderildi. Bu Pius'un girişimi için kötü bir son idi.¹⁶

II. MEHMET'İN DAHA SONRAKİ BAŞARILARI

II. Pius'un halefi Venedikli Pietro Barbaro II. Paul adını aldı. Yeni papa, sultanla iyi geçinmek için Cumhuriyet'in gösterdiği çabalara rağmen, savaş Venedik ile Türkler arasında patlak vermiş olduğu için, papalığın, kendi memleketine yardım etmesi gerektiğini düşünüyordu.

Papalıkta geçen 7 yıldan sonra Paul öldü ve IV. Sixtus 1471 yılında St. Peter'deki tahtın görevlisi oldu. Sixtus seleflerinin geleneğini devam ettirerek bir haçlı seferine olan ihtiyaç ile ilgili olarak Avrupa'nın her yerine elçiler gönderdi. Hatta Rusları bile bu davada müttefik olarak gördü. Giovanni Battista della Volpe adında bir maceracı, Kardinal Bessarion'u Moskova Büyük Prensi III. Ivan'ın Katolik Avrupa'ya yardım etmesi için ikna edilebileceğine inandırmıştı. Biat, o zaman müteveffa olan Thomas Palaeologos'un kızı Zoe Palaeo-loga'nın vesayeti idi. Ivan ile yapılan görüşmeler başarılı oldu. Zoe, 1472 yılında Ivan ile Roma'da vekâlet yoluyla evlendi ve sonra Rusya'ya gönderildi. Fakat bu evlilikten beklenen etki elde edilemedi ve Ivan'ın Haçlılara ilgisi buharlaştı.¹⁷

Kardinal Bessarion, 1472 yılında kendi vatani için son görevini sürdürdü. IV Sixtus, Kral XI. Louis'in yardımını istemek için onu Fransa'ya gönderdi. Fransız monarkı ile yaptığı toplantı kötü gitti, hiçbir ilgi işareti gözükmedi. Hayal kırıklığına uğrayan ve hasta düşen yaşlı kardinal sedye ile Alplerin üzerinden geri götürülme zorunda kaldı. Roma'ya ulaşmadan 14 Kasım 1472'de Ravenna'da öldü.

İstanbul'da II. Mehmet Venedik'in İtalyan rakiplerinin tavsiyesini tutarak kendisine karşı oluşturulacak herhangi bir ittifaktan çok az korktu. Genoa ve Florence Katolik elçileri Cumhuriyet'e karşı bir savaş yapması için sultanı her fırsatta ısrar ettiler. Görünürde bu stratejilere karşı Venedik'in tek cevabı sultanın hayatına yönelik girişimlere başvurmak oldu ama bunun hiçbiri başarılı olmadı.

1472 yılında papalık, Venedik ve Napolitan gemilerinden oluşan bir Hırsıyan filosu doğuya saldırması için hazır hale getirildi. 23 kadırgadan oluşan papalık donanması Napolitan Kardinal Olivera Garaffa tarafından kumanda ediliyordu.

¹⁶ Massimo Petrocchi, *La Politica della Santa Sede di Fronte all' Invasione Ottomana, 1444-1718* (Naples, 1955), 42-3; Aziz Atiya, *The Crusade in the Later Middle Ages* (2nd edn, New York, 1970), 228.

¹⁷ Pastor, *History of the Popes*, III, 249-52; L. Mohler, *Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist und Staatesman* (3 cilt, Paderborn, 1923-42), I, 304-76 and 416-29. Thomas'ın diğer kızı Helen Sırbistan kraliçesi oldu. Tek oğul Andreas babasının unvanını aldı ve İtalya'da muhalif olarak yaşadı. Diğer oğul Manuel İstanbul'a gitti ve Müslüman oldu. Bessarion Roma'nın the Holy Apostles kilisesinde yatmaktadır. Isidoros'un ölümünden itibaren Bessarion'un idare ettiği İstanbul patrikliği Papa Sixtus'un yeğeni Pietro Riario'ya verildi. Bundan böyle bu görevi Latin temsilciler ifa ettiler.

Hıristiyan güçleri Osmanlılara ait Anadolu şehirlerini aralıksız saldırılarla taciz ettiler ve İzmir'i vurdular. Burayı yağmalayarak sonra geçici garnizon haline getirdiler. Elde edilen başarılar bu küçük zaferlerden ibaret idi. II. Mehmet'in gücüne hemen hemen meydan okunamadı. Bu durumun ispatı ertesi yıl II. Mehmet Uzun Hasan'a Başkent'te 11 Ağustos 1473'te saldırıp yenilgiye uğratınca ortaya çıktı. Bu Müslüman müttefikin yenilgiye uğraması ile hem papalığın hem de Venedik'in umutları boşa çıktı ve Venedik barışı kabul etmek zorunda kaldı.

II. Mehmet'in kazanımları onu imparatorluğuna çok yakın olan Hıristiyan kesimlere karşı yeni hareketler başlatmasına yol açtı. İlk hedefleri Karadeniz'de kalan Ceneviz kolonileri idi. Ahmet Gedik Paşa komutasında bir kuvvet Caffa'yı (Kefe) vurdu. Üç gün süreyle direnme oldu ama sonra Ceneviz komutanı durumun ne kadar umutsuz olduğunu fark ederek teslim olmayı kabul etti. Osmanlılar, Cenevizlilerin Kırm'ı terk etmeleri koşulu ile barış yapmayı kabul ettiler. Katolikler vatanlarından atıldılar, bazıları Genoa'ya geri döndü, diğerleri İstanbul'da kalıcı olarak yerleşti. Kefeli yüzlerce erkek ve erkek çocuk zorla yeniçeri ocaklarına alındılar.

Hemen hemen iki bine ulaşan kovulan Ceneviz toplumu Edirne Kapı civarında yerleştirildi ve orada yerleşenlere Galata'daki Cenevizlilere uygulanan koşullarda kendi kendilerini organize etmelerine müsaade edildi. Bu bölge Temmuz 1919'da meydana gelen yangın tarafından yok olmasına kadar *Kefe Mahallesi* olarak bilinmekte idi. II. Mehmet terk edilmiş iki Bizans manastırının ve bu manastırların kiliselerinin Caffalılarla birlikte gelen Katolik din adamlarının kontrolüne verilmesini emretti. Bu iki manastır St. Mary ve St. Nicholas'a ithaf edildi ve Dominikanlar tarafından hizmetleri görüldü. St. Mary, Kırm'dan sürülenlerle birlikte getirilen eşyaların en değerlisi olan Kefeli Madonna'ya (Madonna of Caffa) sahip idi. St. Nicholas ise hem Latin hem de Ermeni Katoliklerinin yeri oldu ve bunlar aynı binayı paylaştılar.¹⁸

II. Mehmet daha sonra dikkatini Rodos'a çevirdi çünkü bu kale doğudaki Hıristiyanların elinde kalan ve Knights Hospitallers of St. John tarafından garnizon haline getirilen en güçlü burç idi. II. Mehmet'e vergi vermeyi şövalyelerin reddetmesi üzerine tahta geçmesinden beri bu iki devlet arasında sürekli gerginlik olmuştu ve her iki tarafın üzerinde anlaşmaya vardığı sıkıntı verici bir ateşkes anlaşması vardı.

Şövalyeler artık daha önceleri kadar çok değildi fakat disiplin ve gayreti sayı bakımından eksikliklerini telâfi ediyordu. 1480 yılında Grand Master Pierre d'Aubusson idi. Pierre d'Aubusson Rodos'un kendini Osmanlılar tarafından yapılacak olan nihaî bir saldırıya hazırlaması gerektiğinin farkında idi. 1479 yazında ateşkes anlaşmasının yenilenmesi teklifi ile bir Türk elçisinin adaya ulaşması şöval-

¹⁸ Heyd, *Histoire de commerce*, 11, 382-407; N. Iorga, *Byzance apres Byzance* (Bucharest, 1935), 46-7.

yeleri şaşırttı, çünkü onlara saldırı hazırlığının yapıldığı bildirilmişti. Anlaşma yenilenmesine rağmen şövalyeler savunmalarını güçlendirmeye devam ettiler. Aralık 1479'da bir Türk donanması Rodos açıklarında görününce ve askerî birlikler savunmasız köylerin bazılarını yağmalamaları için gönderilince şövalyelerin korkularının yerinde olduğu ortaya çıktı. Sonra 23 Mayıs 1480'de bir başka donanma batı kıyısına kuvvetler indirmeye başladı. Çok geçmeden Rodos şehri kuşatıldı. Hıristiyanların aleyhinde olan ihtimaller büyüktü; Türklerin daha fazla askeri ve topu vardı. Şövalyeler, şefleri ile beraber üç yüzden azdı ve 3-4 bin kadar Fransız ve İtalyan askeri vardı. Ancak şiddetli savaşta her Osmanlı saldırısını geri püskürttüler. Sonunda kuşatma kaldırıldı ve Katolik Hıristiyanlık adına Rodos kurtarıldı.¹⁹

Rodos kuşatması ilerlerken II. Mehmet Katolik dünyaya karşı bir kez daha harekete geçmişti. Gedik Ahmet Paşa'yı Cezayir'in Vlore limanından İtalya'ya saldırması için 140 gemiyle gönderdi. II. Mehmet'in Roma'nın kendisine yönelik plânları olmuş olabilir. Aynı çağda yaşayan Niccolo Sanguindo II. Mehmet'in İstanbul'u Roma'nın kızı olarak gördüğünü, kızı ele geçirmekle annesini de elde edeceğine inandığını bildirmektedir. Temmuz ayının sonlarında Gedik Ahmet Paşa, Apulia'nın güney kıyısında karaya çıktı. Brindisi yakınındaki Otranto kalesini ve şehrini kuşattı ve 18 Ağustos 1480'de burayı aldı. Türklerin bu yarımadada ordu bulundurduğu haberi nihayet İtalyanları harekete geçmeye zorladı. Papa IV. Sixtus, şayet gerekirse Avignon'a kaçmak için gizli plânlar yaparken asker ve para için çağrı yaptı. V. Alfonso'nun oğlu olan Napoli kralı acil yardım için Avrupa'daki hükümdarlara yardım çağrısı gönderdi. San Niccolo di Casole adlı Grek manastırını tahrip ettiler ve Otrantolu 800 Hıristiyan'ı şehir dışında bir tepeye götürdüler. Burada onlara ölüm veya İslâm'ı kabul etme seçeneklerini sundular. Çoğu, kafalarının kesilmesi veya kaziğe oturtmak suretiyle infaz edilmeleri ihtimaline rağmen inançlarına sadık kaldılar. Başpiskopos Stefano Bendinelli, garnizon komutanına yapıldığı gibi testere ile ikiye ayrıldı. Binlerce kasaba halkı köle olarak Cezayir'e gönderildi.

Papa ve Roma kardinaleri bir ordu oluşturmak ve 25 kadirge inşa etmek için 150.000 duka bağışladılar. Bu para Naples ve Macaristan krallarına dağıtıldı. Ayrıca Papa 8 Nisan 1481'de bütün Hıristiyanlık dünyasına bir papalık bildirisi (bull) yayınladı ve yardım istedi. Yıl içinde Hıristiyan kuvvetler toplanmıştı ve 10 Eylül 1481'de püskürtüldü. Bu haberdan dolayı Roma vatandaşları üç gün süren bir tatil kutlaması yaptılar. Bu geri çekilme hareketi Türkler üzerinde önemli bir karşılaştırma olarak görüldü ama aslında bu sadece kısıtlı bir sefer idi. Nihayet ölümün Katolik Avrupa'nın en korkunç düşmanına gelmiş olması çok daha önemli idi. 3 Mayıs 1481'de II. Mehmet öldü.²⁰

¹⁹ Dorothy Vaughan, *Europe and the Turk, 7350-7700* (Liverpool, 1954), 83ff.; Eric Brockman, *The Two Sieges of Rhodes, 1480-1522* (London, 1962), 90-9.

²⁰ Franz Babinger, *Mehmet der Eroberer und seine Zeit* (Munich, 1953).

PAPALIĞIN DÜŞMALIKTAN DOSTLUĞA GEÇİŞİ

II. Mehmet'in halefi Bayezit idi ve önce sultanlık için küçük biraderi Cem ile mücadele etmek zorunda kaldı. Bayezit'in desteği daha güçlü idi ve Cem babasının tahtını ele geçirmek için hatalı hareket ederek St. John şövalyelerinden yardım istedi. Dostluk anlaşması yapmaları ve Rodos'a gelmesine izin verilmesi için Rodos'a elçiler gönderdi. Şaşırان Grand Master Pierre d'Aubusson böyle bir istekten ne doğacağını hemen hemen hiç bilmiyordu. Fakat şövalyeler Cem'e yardım etme sözü verince görüşmeler olumlu sonuçlandı. Bu güvence ile Cem adaya geldi. Cem, görüşmeler yaparken Grand Master Cem'in Rodos'ta olduğunu Bayezit'e bildirmek ve sultanın tepkisini öğrenmek için haberciler gönderdi. Bayezit, şövalyelerin biraderini elinde tutmaları konusunda oldukça istekli olduğu ortaya çıktı ve Cem'i ellerinde tutmaları konusunda işbirliği yapmalarına karşılık olarak bu Hıristiyan gruba yıllık 35.000 duka ödemeyi ve ayrıca babasının Rodos'a saldırıları esnasında verdiği hasarı telâfi etmek için tazminat olarak her yıl 10.000'den fazla duka ödemeyi önerdi. 7 Aralık 1482'de aralarında gizli bir anlaşma imzalandı.

Taliksiz Cem yıl içinde Nice'deki şövalyelerin küçük manastırına nakledildi. Fatih Mehmet'in oğlu olan ve babasının tahtına hak iddia eden Cem'in şimdi Batı Avrupa'da olduğu haberi birçok Hıristiyan'ın bu olaya inanmamasına neden oldu. Olayların beklenmedik bu seyrenden Hıristiyanlığın avantajına en iyi şekilde nasıl yararlanılacağı konusunda hemen bir tartışma başladı. Cem artık misafir değil mahkûm olduğunun daha fazla farkına vararak kaderi konusunda bir şiir yazmaya başladı. Bir zamanlar en azından bir muhafızın kızıyla olan ilişkisinin bulunduğu Fransa'daki tarikatın kuruluşları hakkında yol değiştirildi ve sonunda Cem için özel bir şato yapılmasına karar verildi. Sonraki yılları burada geçirdi.²¹

II. Bayezit, IV. Sixtus'u papalığının son üç yılında iktidarda idi. Papa Katolik Avrupa'ya hacı seferine olan ihtiyaç konusunda ısrar ederken bu çağrı daha önce o kadar fazla yapılmıştı ki sadece retorik bir formalite olarak görüldü. Gerçekten Papa Sixtus'un ilgi alanları kendi vatanına yönelik idi: Hâlâ kendi adını taşıyan şapelin yapımı, meşhur koronun oluşturulması, Vatikan Kütüphanesi'ni ve müzesini himaye etmek.

1484 yılında VII. Innocent Papa Sixtus'un yerine geçince durum değişti. Papa Innocent Türkleri baskına uğratacağına yönelik olarak gerçek umuda sahip idi, çünkü Cem'in Bayezit'e üstünlük sağlamak için avantaj olarak kullanılabileceğine inanıyordu. Papa olduktan sonraki iki yılda şövalyeleri Cem'in direkt olarak papalığın himayesi altında olmasına ikna etti. Türk prensi gerçekten Roma'ya

SÜİFD / 17

225

²¹ Louis Thuasne, Djem-Sultan, fils de Mohammed II, frere de Bayezid II, 1459-1495 (Paris, 1892), 57-99; Sydney N. Fisher, The Foreign Relations of Turkey, 1481-1512, C. xxx, no. I, Illinois Studies in the Social Sciences (Urbana, 1948), 17-21.

gelmeden önce üç yıl daha geçti, çünkü Fransız Kralı VIII. Charles bu nakil işine şiddetle karşı çıktı. Cem 1489 ilk baharında Ebedî Şehir'e ulaştı.

Cem cömertçe kabul edildi. Yüksek mevkide yabancı bir kimsenin papalık sarayına gelmesi üzerine düzenlenen tüm törenler yakından takip edildi. Cem Papa Innocent'e yaklaştı, onu kucakladı ve öptü. Ancak, türbanını çıkarmadı. Bu durum dışarıdan bakanlara protokolü çiğneme olarak görüldü. Fakat papa bunu hiç dikkate almadı. Cem papayla bir tercüman aracılığıyla konuştu, geçmişte başına gelenleri anlattı ve memleketine geri dönmesi için Papa Innocent'tan yardım istedi. Karşılama töreninden sonra kendisine Castel Sant'Angelo'da bir ikamet verildi.

Cem'in Roma'da olduğu ve belki de Papa ile işbirliği yaptığı haberi İstanbul'da çok tehlikeli olarak değerlendirildi. Papanın Kahire'deki Memlûk Sultanı Kait Bey'e görüşme önerilerde bulunduğu, ona anti-Osmanlı bir ittifak oluşturmak için ağzını aradığı da bilinmekte idi. Bayezit hemen harekete geçti. Kasım 1490'da baş muhafızı Mustafa Bey başkanlığında bir elçi heyetini Roma'ya gönderdi. Mustafa Bey, sultanın papalığa gösterdiği saygının işaret olarak 120.000 altın, çok sayıda kişisel eşya ve bir dostluk mektubundan oluşan hediye getirdi. Papa Innocent delegasyonu sıcak karşıladı, hediye kabul etti ve sultanın mektubunu dikkatli biçimde düşünene söz verdi. Osmanlı elçisinin Cem ile buluşmasına ve konuşmalarına müsaade edildi ve daha sonra Mustafa Bey ile Roma Kardinalleri arasında gizli bir görüşme yapıldı.²²

Papa Innocent'in seleflerinin ruhlarının mezarlarında titremekte olup olmadıkları bilinmez ama kesinlikle birçok Hıristiyan olayların seyrinde meydana gelen bu dönüşten dolayı dehşete düşmüşlerdir. İtalyan devletleri sadece Fatih'in her iki oğlunu da kendi lehine çevirdiği için Papa'nın sahip olduğu olağanüstü talihten dolayı şaşkınlığa uğramadılar, aynı zamanda papalık finansının aniden çok fazla artmış olmasını da kıskandılar. Bazılarının kuşkuları vardı. Sigismondo dei Conti da Foligno şöyle dedi: "Papa'nın bu kadar biçimde Türklerle ittifak halinde olması ve onlarla bu kadar istekli biçimde çalışmaya girmesi birçok ciddi ve aydın kimseye saçma gelmiştir."²³

Mustafa Bey, Bayezit'in Papa'ya yazdığı mektuba Papa tarafından verilen kabul cevabını İstanbul'a götürdü. Sultanın, Doğu Avrupa Katolik (Venedik, Rodos veya Kıbrıs) devletlerinin hiçbirine karşı düşmanca bir hareket niyetinin olmadığını ilân etmesi Papa'yı memnun etti. Papa, Cem'i, Roma'da mahkûm olarak tutmakta istekli idi ama her yıl 45.000 duka ödenmesi gerektiğinden pahalı olacaktı. Ödeme yapılmaması durumunda Cem "salıverilecekti".

²² Baronius and Raynaldus, *Annales*, 1490, xxx, no: 1-4.

²³ A. Mancini, 'Sulla corrispondenza fra Bajazet II e Innocenzo VIII', *Studi Storici* (Pisa, 1905), 103, quoting *Le Storie de' Suoi Tempidal 1475 al 1510*, Foligno (Rome, 1883), no: 26.

Mayıs 1492'de Bayezit, Cem'in tutulmasına karşılık olan para ile birlikte bir elçi göndererek Roma ile bağlantısını yeniledi. Bir kez daha Osmanlı delegasyonuna uygun görülen karşılama samimi idi, çünkü altınla yapılacak ödemeye ilâveten Bayezit, Hıristiyanlık inancına ait pek çok başka obje ile birlikte Holy Lance'in bir parçasını içeren kıymetli bir hatırayı Papa'ya göndermişti. Sürekli işbirliği vaatleri yapıldı. Papa Innocent'in Porte (Bâb-ı Âlî) ile yaptığı özel düzenleme kedisinden önceki ve sonraki çok az papaz gibi para harcamasına izin verdi.

Daha sonra 1492 yılında Papa Innocent öldü ve İspanyol ve Borgia olan VI. Alexander papalığa seçildi. Aynı yıl içinde İspanya'daki son Müslüman devlet olan Granada söndü. Bundan dolayı, Bayezit'e göre, yeni Papa papalığın geleneksel haçlı durumuna geri dönmüş olabilirdi. Durumun böyle olmadığı VI. Alexander'ın ilgi alanlarının çoğunlukla ailesi ve ailesinin paraya olan ihtiyacı tarafından şekillendirilmesine bağlanabilir. Cem'in mahkûmluk durumundan miras kalan durumdan tam olarak yararlanmaya çalıştı. Hiç haçlı yanlısı olmayan VI. Alexander, Türklere karşı Tüm Avrupa'dan ordular toplanması için çağrı yapan Fransız kralı VIII. Charles'ı yatıştırmaya çalıştı.

Alexander, II. Bayezit ile bir dizi mektuplaşma başlattı ve bu daha sonraki yıllarda devam etti. Roma'ya ödenen desteğin artırılmasını, 300.000 altın dukaya çıkarılmasını istedi. Alexander, Naples tahtında hak iddia etmesinden dolayı Charles'ın İtalya'yı işgal etme tehdidinde bulunduğu ve bunun ancak İstanbul üzerine Fransız plânlarının bir başlangıcı olabileceği uyarısında bulundu. Şayet Cem Fransızların eline geçerse bundan başka sonuçlar doğacağına işaret etti. Bayezit "Dostluğumuz Tanrı'nın yardımı ile günden güne artacaktır. Bizim refahımız adına bize raporlar vermeyi unutmayın. Biz, bu tür haberleri almaktan memnun kalacağız" şeklinde bir yorum yaparak ödemeyi arttırdı.²⁴

Sonunda Papa Giorgio Bucciardo adında özel bir elçiyi İstanbul'a gönderdi ve Fransız kralının çok yakında yapacağı işgali beklediğini söyleyerek daha fazla para istedi. 1494 yılında İtalya'ya dönerken Bucciardo ve Papa'ya 40.000 duka getirmekte olan Osmanlı elçisi Âsım Bey, Alexander'ın düşmanı Kardinal Giuliano della Rovere tarafından Sinigaglia'da yakalandı ve esir alındı. Elçi tarafından taşınmakta olan mektubu alan VIII. Charles Hıristiyanlığın başının sultanla olan birliğine öfkeleni.

Bayezit, bu tehditlere İmparatorluğu içinde olan ve düşmanla işbirliği ihtimali olan Hıristiyanları daha sıkı kontrole tâbi tutarak cevap verdi. İtalya'da papalık politikalarının sürekli düşmanı olan Venedikliler Fransızlarla işbirliği içinde olarak görüldüler. İstanbul'da Venedik Bailie'si olan Girolamo Marcello'nun uzlaşmacı mektupları 1492 yılında engellenmişti ve Marcello casusluk nedeniyle sürülmüştü. Son Luisgnan kralının dul eşi Caterina Cornaro Kıbrıs'ı miras olarak Cum-

²⁴ Yazışmaların hepsi: Heinrich Heldenheimer, 'Die Korrespondenz Sultan Bajazet II mit Papst Alexander VI', *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, C, 4 (1882), 511-73.

huriyet'e bırakmış olduğu iddiasıyla Venedik 1489 yılından beri bu adayı elinde bulundurmuştu. Bayezit, Venedik'in Doğu Akdeniz'de deniz imparatorluğunu güçlendirmek için bu adayı bir kale olarak kullanabileceklerinden endişe etti.

İtalya'nın Fransızlar tarafından işgali geçici olarak başarılı oldu. VIII. Charles 11 Ocak 1495'de Roma'yı aldı ve diğer taleplerle birlikte Papa Alexander Cem'i vermek zorunda kaldı. Bir kez daha yeni bir efendinin kontrolü altında olan talih-siz Cem'e sonraki dört haftada güney İtalya'da yapacağı seferde Charles ile birlikte olmasını emretti. Cem beklenmedik biçimde 25 Şubat 1495'te Capua'da öldü.

Charles bu esir için hangi plânları düşünmüş olursa olsun bu plânlar artık sonsuza kadar suya düştü. Çok fazla pazarlıklardan sonra ceset Bursa'daki sultan mezarlığında defin için Osmanlı görevlilerine verildi. Biraderinin ölümü belli ki Bayezit'a büyük bir rahatlama getirdi. Bundan böyle Bayezit'ın Katolik Avrupa'ya yönelik politikaları güce dayalı politikalar oldu.

VENEDİK'İN ZAYIFLAMASI

1495 yılı boyunca Bayezit, Doğu sularının kontrolü için Venedik'le kaçınılmaz olan mücadele için Osmanlı donanmasını ıslah etme üzerine yoğunlaştı. 1497 yılında Kudüs'e giden bir Venedik hacı gemisi ele geçirildi ve yolcuları öldürüldü veya köle alındı. 1499 yılında Dalmaçya'da ve Grek anakarasından geriye kalan Venedik varlığına karşı Türkler tarafından başlatılan bir saldırı ile birlikte açık düşmanlıklar başladı. İstanbul'daki tüm Venedikliler tutuklandı. Navpaktos (Lepanto) Türklerin eline geçti ve Katolikler terk etti. Ertesi yıl Peloponnesus (Balkan Yarımadası), Methoni ve Koroni'nin güney kıyısındaki önemli limanlar fethedildi. Yeni Osmanlı donanması güçlü olduğunu ispatlamıştı.

Macar Kralı VIII. Ldszlo Fransa Kralı XII. Louis ile birlikte Türklere karşı Venediklilerle ittifak yaptılar. Papa VI. Alexander eskiden dost olduğu Osmanlıya yüz çevirdi ve 1 Haziran 1500'de bir haçlı seferi papalık bildirisi (bull) yayınladı. Bir Fransız donanması Ege Denizi'ne açıldı, fakat bu Hıristiyan güçlerinin daha fazla kayıp vermelerine engel olamadı. 14 Aralık 1503'te savaşı sona erdiren bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmanın şartlarına göre Venedikliler Grek limanlarını bıraktılar ve Cezayir'de az sayıda şehir ellerinde kaldı.²⁵

Sonraki 50 yıl boyunca Doğu Akdeniz'de Venedik gücünün zayıflaması, bu devletin Avrupa'nın daha büyük uluslarının üstesinden gelmede ve yetersiz kalmasına ve bunun sonucu olarak ticaretin Atlantik'e yönelmesi nedeniyle pazarlarını kaybetmesine neden oldu. Mısır ile olan ticaret 1500 yılında bu şehre hâlâ büyük kâr getiriyordu fakat çok geçmeden bu durum da sona erecekti. 1508 yılında Kutsal Roma İmparatoru I. Maxmilian tarafından oluşturulan ve Fransa, İspanya ve papalığı içine alan Cambrai Birliği (The League of Cambrai) özellikle Venedik gücünün yok edilmesini hedefledi. 1509 yılında Venedikliler

²⁵ Fisher, Foreign Relations, I, 49-51; Heyd, Histoire du commerce, II, 33.

Agnadello'da bozguna uğratıldılar ve bir daha tam olarak eski durumlarına gelemediler. Doğudaki en güçlü Katolik güç olan Venedik'in papalığın da dahil olduğu bir koalisyon tarafından yenilgiye uğratılmış olması Osmanlılar tarafında bir kayıp olarak algılanmadı. Türklerin Batıdan gelebilecek bir karşı atak konusunda artık fazla endişe duymaya gerek olmadığı sonucuna varmasını sağladı.

II. BAYEZİT'İN POLİTİKALARI

II. Bayezit'in saltanatı Müslümanlar için çok fazla zenginlik dönemi oldu fakat bu iyi servet İstanbul'daki Katoliklere kadar uzanmadı. Sayıları çok büyük oranda düşüyordu. Bayezit göreve geldiği zaman 250'den daha az Kefe Ceneviz evi sayıldı. 1500 yılında Galata'da sadece 8 Katolik kilisesi fonksiyon görüyordu.²⁶

Bayezit babasının politikasını izledi ve imparatorluk içinde bulunan Ortodoks Hıristiyanların Katolisizm'e düşman olarak kalmalarını sağladı. Patrik III. Maximos Manasses Cumhuriyet topraklarında yaşayan Ortodokslara zulüm yapılmasına karşı Venedik Doge'yi uyardı. Maximos "Büyük ve en üstün monark başka bir inançtan olsa bile, o Hıristiyanlara ve diğer herkese tam bir fakir ve inanç özgürlüğü tanımaktadır..." diyecek kadar ileri gitti. Elbette bu durum Venedik için tam tersi idi.²⁷

Ortodoks hiyerarşinin kendileri ile Latinler arasında oluşturmak istediği farklılık noktasını daha da ileri götürmek için III. Maximos 1484'de Trabzonlu Symeon'u (Symeon of Trebizond) patrikliği esnasında sona eren bir konsil topladı. Ortodoks hiyerarşisi, Floransa'da varılan kilise birliğinin ölü olduğunu hem kendisine hem de sultana açıklamanın Grek kilisesinin avantajına olacağına inanıyordu. İskenderiye, Antakya ve Kudüs Melkit patriklerinin de katıldığı toplantı bir zamanlar İtalyan Katolik yönetimi altında yaşayan ve papayı ve Floransa Konsili'nin kararlarını tanımış olan Ortodokslar için bir ayin düzenledi. Ortodoksluğa yeniden katılmak isteye herhangi bir kimse "özellikle Floransa'da anlaşmaya varılan alanlarda berbat ve yabancı Latin doktrinlerini" kınaması gerekiyordu. Kabul ettiğine yemin ettikten ve buna dair bir ifadeyi imzaladıktan sonra din değiştiren kişi Kutsal Yağ ile takdis edildi. Burada dikkat edilmesi gereken nokta şu ki konsil tekrar vaftiz şartı koymadı.²⁸

SÜİFD / 17

²⁶ İstanbul nüfusu ile ilgili Bkz. Robert Mantran, *Istanbul dans la second moitié du XVIIe siècle* (Paris, 1962), 44.

²⁷ Franz Miklosich and Josef Müller, *Acta et diplomata graeca mediaevi sacra et profana* (6 cilt, Vienna, 1860-90), C, 281-5.

²⁸ J. N. Karmiris, *The dogmatic and credal statements of the Orthodox Catholic Church* (2 cilt, Atina, 1952-3), no: 987-9; G. A. Rallis and M. Potlis, *Collection of the divine and holy canons*, (6 cilt, Atina, 1852-9), C. 143; Steven Runciman, *The Great Church in Captivity* (Cambridge, 1968), 228-9.

I. SELİM VE ROMALI PAPALAR

Bayezit'in hırslı oğlu, Papa II. Julius ve Medici papa X. Leo'nun çağdaşı olan I. Selim, Roma'da Rönesans'ın tam gelişme gösterdiği bir zamanda hükümdarlık yaptı. Papa Julius kendisini Osmanlılarla sıkıntıya sokmayacak kadar faaliyet yaptı ama bir Phil-hellene olan Leo kendisini Doğu ile meşgul etti. Ancak, Alman rahip Martin Luther'in eylemleri sonunda onun dikkatinin büyük kısmını meşgul etti.

I. Selim'in başanları Roma'ya iletildikçe Leo endişelendi. Ioannis Laskaris adında Grek muavini vardı. Bu yardımcı Leo'yu kendi soydaşlarının özgür bırakılmaları için teşvik etti ve Doğu'ya ilgiyi arttırmak için Leo Roma'da bir Grek koleji'ne destek verdi. Bu kolejde Laskaris ve bir başka Grek Katolik olan Markos Musurus Grek dili ve edebiyatı hocalığı yaptılar. Laskaris, Leo tarafından sıklıkla özel elçi olarak kullanıldı. Leo, Hıristiyanlığın maruz kaldığı Osmanlı yayılmasının getirdiği tehlikelere karşı Hıristiyan prenslerin uyarılması gerektiğine inanıyordu. Bu amaçla Avrupa'daki hükümdarlara çok sayıda mektup gönderdi. Fransa'nın desteğini kazanmak için I. Francis'i Doğu'nun İmparatoru olarak anılacağını düşünmeye teşvik etti.

Macaristan Osmanlı sınırlarında olduğu için Leo Roma'daki çabalarını Macar ordusuna kaynak toplamaya yoğunlaştırdı. Fakat Türklerle savaş için silâhlanan Macar köylüleri bunun yerine kendi soylular sınıfına yöneldiler. 1515 yılında müt-hiş bir iç savaş patlak verdi ve bu savaş köylülerin bozguna uğratılması ve on binlercesinin öldürülmesi ile son buldu. Macar Diet'i gelecekte olması muhtemel ayaklanmaları engellemek amacıyla bütün köylüleri toprağa bağlı köle durumuna getiren bir yasa çıkardı.

1518 yılının başlarında I. Selim Papa Leo'ya bir mektup gönderdi ve bu mektupta Osmanlı ordularının artık endişesiz olduğunu ve Batı'nın yakında kendisinden haberler alacağını bildirdi. Bu haber Roma'yı paniğe sürükledi. Papa St. Peters'e günlük tören alayları emretti. Kendisi, Katolik güçlerin elçileri ile beraber Roma'nın en değerli hatıralarının arkasından yalın ayak yürüdü. Venedikliler bütün bu olup bitenleri Türklere haber ettiler ve papanın Kutsal Haçlı Kardeşliği (the Fraternity of the Holy Crusade) adında bir birlik oluşturduğunu, bu birlik içinde Fransızlar, Almanlar ve İngilizlerin kendisine karşı ittifak oluşturdukları uyarısını yaptılar.

süifD / 17

230

Leo'nun hazırlıklarının tam ortasında Roma'ya sultanın öldüğü haberi geldi. Papa, Roma'nın kiliselerinde şükür duaları yapılmasını emretti ve haçlı seferi planları askıya alındı. Herkes I. Selim'in kalan tek oğlu olan Kânûnî Sultan Süleyman'ın barışçıl biri olacağına inanıyordu.²⁹

²⁹ J. Martin, 'Le Saint-Siege et la question d'Orient au seizieme siecle: projets de croisade sous le regne de Léon X', *Revue d'histoire diplomatique*, xxx (1916), 35-9.

KÂNÛNÎ SULTAN SÜLEYMAN VE KATOLİK GÜÇLER

1520 güzünde, Osmanlı dünyasının Katolik Avrupa'ya karşı askerî ve politik kazançlar elde etmeye hazır olduğu bir zamanda Kânûnî Sultan Süleyman babasının tahtına geçti. Hayatı boyunca imparatorluğunun prestijini en yüksek noktaya çıkardı ve bundan dolayı Batılı yazarlar onun adına "Magnificent (Muhteşem)" kelimesini ilâve ettiler. Hâkimiyet alanında bulunan herkese adalet ve eşitliği sağlamanın bir bedeli olarak halkı ona "Kânûnî" adını verdi. Uzun süren hükümdarlığı esnasında İmparatorluğun ekonomisi daha önce hiç olmadığı kadar çok zenginleşti ve sultanın muhteşemliğini yansıtan İstanbul, Akdeniz'in en önemli şehri oldu.

Kânûnî Sultan Süleyman birçok bakımdan babasının değerlerini paylaştı. İslâm sınırlarını genişletmek için Hıristiyanlığa karşı kutsal savaşı sürdürmeyi ve aynı zamanda, kendi ulusuna karşı Fars saldırısı ile özdeşleşmiş olduğu için öncekinden çok daha etkili hale gelen Şîlik gibi Müslüman Heretiklere karşı savaşmayı görev addetti.

Kânûnî Sultan Süleyman yönetimini öyle oluşturdu ki askerî meseleler imparatorluğun diğer meselelerine göre öncelikli hale geldi. Babasının gururu olan Yeniçeri Ocakları daha da geliştirildi ve Avrupa'daki en büyük ve en iyi eğitilmiş piyade ordusu haline geldi. Ayrıca, Osmanlı toplumunda uzun süre en onurlu topluluk olarak görülen yerli Türk sipahileri, seferde iken ana askerî birliklere destek için ülkenin her yanında hızla ilerleme yeteneğine sahip olmasıyla dikkat çeken bir süvari birliği oluşturdu.

Şüphesiz ki Kânûnî Sultan Süleyman'ın hükümdarlığının başarısı, büyük ölçüde, Latin Hıristiyanlığını birbiri ile kavgalı iki hizbe ayıran Protestan Reformu dönemine rastladığı için, bu dönemde var olan olumlu koşullardan kaynaklanmaktadır. Bu dönem aynı zamanda Doğu Avrupa'da meydana gelen büyük sosyal huzursuzluklara da denk düşmektedir. Buralarda açgözlü bir soylu sınıf ıstırap çeken köylü sınıfının zorla kazandıklarını müsrif biçimde harcamakta idiler. Aynı zamanda ulus menfaatine bazı fedakârlıklarda bulunmasını diye merkezî hükümetin gücünü sınırlamaya çalışıyorlardı. Son olarak Osmanlı yönetimi talihli idi. Avrupa'nın en güçlü iki Katolik gücü olan Fransa ve Habsburglular yıllardır savaşa kilitlenmişlerdi. Osmanlı'nın plânlarını engellemek için birleşik bir Avrupa'nın toplayabileceği gücü boşa harcıyorlardı.

Fransız Kralı I. Francis, Habsburglu V. Charles ile Kuzey İtalya'nın kontrolü için yaptığı mücadelede, Pavia'da 1525 Şubatında çok müthiş bir yenilgiye uğradı. V. Charles, Francis'i ele geçirdi ve savaştan sonra İspanya'da hapsetti. Oğlu hapis-te eriyip giderken annesi Louise d'Angouleme'nin aklına Habsburglulara karşı yeni bir koalisyon oluşturma fikri geldi. Oğlunun onayıyla ama büyük bir gizlilik içinde bir Fransız elçisini gizli bir görev için İstanbul'a gönderdi. Elçinin amacı, Kânûnî Sultan Süleyman ile, hem Osmanlıların hem de Fransızların korktuğu, Avrupa'da önlenemez biçimde yükselen Habsburg'a karşı güçlü bir hareketi sağlayacak bir

anlaşma oluşturmak idi. Birinci elçi Bosna yolunda öldü ama ikinci elçi Jean Frangipani Osmanlı başkentine ulaştı ve Fransız plânlarını bildirdi.

Kânûnî Sultan Süleyman çok etkilendi. Fransa-Osmanlı diplomatik ilişkilerinin başlangıcını belirleyen bir mektup yazdı:

“Ben ki Sultanların Sultanı, Kralların Kralı, bu dünyadaki prenslerin taçlarının dağıtıcısı, Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi, Akdeniz, Karadeniz, Rumeli, Anadolu ve şerefli atalarımızın fethettiği yerlerin, ayrıca bizzat benim kendi muzaffer kılıcıma boyun eğen çok sayıda ülkenin, Fransa ülkesinin Prensi Francis'in... Yüce Hükümdarı.”

Fransız elçisi takdimini yaptı ve sultan, Francis'ten gelen mesajdan çok memnurluk duydu:

(Elçinin) dünyanın sığınağı tahtımın eşliğinde söylediklerinin hepsi durum konusunda bana her şeyi mükemmel biçimde anlattı. Bu zamanlarda kralları yenilgiye uğramış ve esir alınmış görmek çok nadir bir durumdur. Cesaretinizi kaybetmeyiniz. Tüm şartlarda bizim şerefli atalarımız düşmanla savaşmayı ve fetihler yapmayı asla reddetmemişlerdir; ve ben de güçlü eyaletlere ve muhkem kalelere karşı her mevsimde ilerlerim.³⁰

Fransızlar ve Türkler arasında yeni oluşturulan bu ittifak 1528'de teste tâbi tutuldu. Fransızlar, artık özgür olan I. Francis'in liderliği altında batıdaki Habsburglara saldırırken Kânûnî Sultan Süleyman, Francis'in Transilvanya'daki vassalı Janos Zapolya'ya yardım etmek için kuzeye yürüdü. Ertesi ilk baharda daha da güçlü bir kuvvet Habsburglara karşı verilmekte olan Zapolya'nın mücadelesini desteklemek için İstanbul'dan ayrıldı. Bu kuvvetler birlikte Eylül ayında Buda'yı işgal ettiler. Sonra Türk sultanı Avusturya'ya ilerleme emir verdi ve Viyana'yı kuşattı. Savunmacılar üç hafta dayandılar. Bu süre yeterince uzun sürdü ve kışın yaklaşmasıyla Kânûnî Sultan Süleyman kuşatmayı kaldırdı. Başkente geri dönerken Macar ovalarını dolaştı ve Kuzey Balkanlardaki hassas güç dengesini bozmamaları için Habsburgluların yeterince uyarılmış olduklarından memnun olmuş olarak bir kez daha geri çekildi. Zapolya'ya yardı etmesi için Buda'da bir Türk garnizonu bıraktı. Bu esnada batıda I. Francis ile V. Charles arasında Ağustos 1529'da Gambrai'de bir anlaşmaya varılmıştı. İmparator Almanya'daki Lutherci prenslerle ilgilenmek için serbest olmak istedi. Katolik Hıristiyanlığın başı olarak Charles'ın rolüne rağmen papalık hiç de imparatorun dostu değildi. Çünkü İtalya'yı birleştirme ve Protestan problemini genel bir konsile havale etme planlarından korkuyordu. Papa VII. Clement, Charles'ın ordusu 1527 yılında Roma'yı yağmalayınca bu düşüncelerinin bedelini ödedi.³¹

³⁰ 14 Şubat 1526 tarihli mektup: Henri Mathieu, *La Turquie et ses differents peuples* (2 cilt, Paris, 1857), I, 135.

³¹ Protestan hareketi ve Osmanlının Avrupa'ya ilerletişisi ile ilgili olarak Bkz. Stephen Fischer-Galati, *Ottoman Imperialism and German Protestantism* (Cambridge, 1959); Carl M. Kortepeter, *Ottoman Imperialism during the Reformation: Europe and the Caucasus* (New York, 1972).

Avrupa'daki mevcut durumda bu haliyle hemen hemen süreklilik olmadığının farkına varan I. Charles, Kânûnî Sultan Süleyman'la olan anlaşmadan vazgeçmenin pek iyi olmayacağını biliyordu. Zapolya gibi aforoz edilmemek için Türklerle olan ittifakı gizli tuttu. Ortak menfaat konuları ile ilgili olarak iki hükümdar arasında mektuplaşma devam etti. 1528 yılında ortaya çıkan bir mesele Mısır'da bulunan Fransız tacirlerin hakları ile ilgili idi. Memlûkler zamanından beri İskenderiye'de bulunan Fransız ve Katalan tacirler orada ticaret yapmada özel imtiyazlara sahiptiler. Tüccarların Kutsal Toprak'tan gelen Fransiskenler tarafından hizmet edilen pek çok Katolik kiliseye sahip olma hakkı bu imtiyazlar arasında idi. Francis bu binaların tamirini yapmak için Kânûnî Sultan Süleyman'dan izin istedi ve görünürde Sion Dağı üzerinde bulunan bir şapel olan Kudüs'teki Katolik kutsal emanetlerden birinin kaybı konusunu araştırdı. Sultan, verdiği cevapta, çalışmanın İskenderiye kiliselerinde başlatılabileceğini, ama şapel konusuna gelince "burasının uzun zamandır bir cami olduğunu ve orada Müslümanların ibadet ettiğini" söyledi. Bundan dolayı burasının tekrar Hıristiyanların kullanımına vermek imkânsızdı. "Bu cami hariç diğer yerler Hıristiyanların ellerinde durmaktadır. Bizim hükümlüğümüz altında bulunan hiç kimse orada bulunan kimseleri asla rahatsız edemez."³² Kânûnî Sultan Süleyman'ın İskenderiyeli Katoliklere anlaşma yenilemesinin önemi gelecekte olacak olaylar için çok işaret taşıyordu. Çünkü bu imtiyaz anlaşması sultanın hayatı boyunca Porte (Bâb-ı Âlî) ile Fransa arasındaki daha sonraki müzakerelerin temeli olarak kullanıldı.

1534 yılında Jean de la Foret adındaki ilk resmî Fransız elçisi Osmanlı başkentine gönderildi. Bu elçinin Mayıs 1534'te gelişi Türk İmparatorluğu içindeki artan Fransız etkisinin kapısını açtı. Ve bu olayla Osmanlı Katoliklerinin durumu ile ilgili bir değişiklik ihtimali belirdi.

La Foret'in talimatları Türklerle askerî anlaşma yapmaya ilâveten ticaret imtiyazları ve ayrıca İskenderiyeli tacirlere uygulanan dinî hakların Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerine genişletilmesi için de çaba göstermek idi. Aslında bu durum doğudaki Fransız tacirlerinin ve diplomatlarının Katolik kiliselere sahip çıkmalarına ve bu kiliselerde hizmet görmeleri için din adamları istihdam etmelerine izin veriyordu. Vezir İbrahim Paşa ile görüşmelere devam eden La Foret bütün bu konularda önemli ilerlemeler kaydetti. Ayrıca İtalya'ya ortak bir saldırı yapılmasında anlaşıldı: Osmanlı donanması denizden Napoli'yi vururken Fransa Lombardy'ye saldıracaktı. Ayrıca elçiye "tacirler, ajanlar, delegeler ve kralın diğer tüm hizmetçileri rahatsız edilmeyecek, veya Müslüman görevliler tarafından yargılanmayacak ve ibadet özgürlüğüne sahip olacaklar" şeklinde garanti verildi.³³ Bu anlaşmanın bir maddesi Habsburglara düzenlenecek bir saldırıya papanın da

SÜİFD / 17

233

³² Ernest Charriere, *Negotiations de la France dans le Levant* (4 cilt, Paris, 1848-60), I, 129-31. Kudüs'e giden hacılar Cenova ve Venedik'in resmî himayesi altında idiler.

³³ Charriere, *Negotiations*, I, 255-8 ve 283-94; François Rey, *De la protection diplomatique et consulaire dans les échelles du Levant ttdtBarbarie* (Paris, 1889), I 16-20.

katılmasına izin verecekti. Maalesef bu anlaşma görüşmelerinden bir kaç hafta sonra İbrahim Paşa iktidarı kaybetti ve boğularak öldürüldü. Sonuç olarak teklif olarak hazırlanan Fransız-Osmanlı anlaşmasının metni Kânûnî Sultan Süleyman tarafından hiç onaylanmadı. Ama yine de bu teklifin olumlu etkisi oldu. Çünkü Kânûnî Sultan Süleyman artık ne olup bittiğinin iyice farkına varmıştı ve Fransız müttefikin kendileriyle işbirliği karşılığında Osmanlılardan ne istediğini anlamıştı. Bu esnada Batı Avrupa'da Papa III. Paul Charles ile Francis'i bir araya getirmişti. Böylece planlanan İtalya işgali Fransız monark tarafından sessizce iptal edildi.

Hıristiyan güçler arasında oluşan bu anlaşmadan görünürde haberi olmayan Kânûnî Sultan Süleyman ordusunu Balkanlar üzerinden Cezayir'deki Vlore'ye götürdü ve orada İtalya'ya saldırı için bir donanma toplandı. Fransızların Lombardy'yi vurmasını uzun süre bekledikten sonra işgal kuvvetini dağıttı ve hayal kırıklığı içinde donanmanın Adriatik'te kalan Venedik varlığına karşı kullanılmasını emretti. Çünkü Venedik, Habsburg'un müttefiki idi. Korfu kuşatıldı ve sonra Amiral Barbaros, Venedik'in elinde bulunan adalara karşı Ege'ye açıldı.

KÂNÛNÎ SULTAN SÜLEYMAN DÖNEMİNDE İSTANBUL'DAKİ KATOLİKLER

Latinlerin toplam nüfusunda görülen sürekli gerilemeye rağmen Kânûnî Sultan Süleyman'ın döneminde Katolikler Galata'da 9 kiliseye ve İstanbul'un içinde 3 kiliseye sahip idiler. Bu dönemde Galata'yı gezen bir ziyaretçi 500 Ceneviz, çeşitli uyruklardan 500 serbest bırakılmış köle ve toplam 600 İspanyali, Venedikli ve Napolili saydı. Katoliklerin en fazla sayısı, bir kısmı devlete ve diğer kısmı fertlere ait 6000 köle idi. Halk kölelerinin kaderi anlatılamayacak kadar kötü idi fakat Galata'daki hayat hoş ve nazik idi. Erkekler ve kadınlar zevkli ve moda'ya uygun olarak giyinirlerdi, Doğu geleneklerinden büyük ölçüde farklı olan İtalyan geleneklerine dayalı bir toplum içinde yaşıyorlardı. Galatalıların en büyük şikâyeti ortalarına Grenadalı Moorların (Kuzey Afrika Müslümanlarının) yerleşimleri idi. İspanya'dan çıkarılmalarına hâlâ kızgın olan Moorlar sık sık Osmanlı başkentindeki Katoliklere kinlerini kusuyorlardı.³⁴

St. Paul kilisesini Müslümanlara kaptıran Dominikler St. Peter kilisesi 1535 yılında zengin bir Galatalı olan Angelo Zaccaria tarafından kendilerine tapularınca tazmin edilmiş oldular. Bu yeni ikametgâh "St. Peter and Paul (Aziz Peter ve Paul)" olarak isimlendirildi. Çünkü, frerler bu yeni merkezde eski manastırlarını hatırlamak istediler. 1557 yılında Dominikler St. Benedict kilisesinin sorumluluğunu da üstlendiler.³⁵

³⁴ Nicolas de Nicolay, *Le Navigations et Viaggi nella Turchia* (Anversa, 1576), 133-9; Francesco Sansovino, *Delf historia Univer-delf Origine et Imperio de Turchi* (3 cilt, Venedik, 1560), I, 67.

³⁵ E. Dalleggio d'Alessio, 'Les engines dominicaines du couvent des Kerre-et-Paul a Galata: un texte definitif', *Echos d'Orient*, xxix,4 (1930), 459-460.

16. yüzyılın ortasında, Latin kilisesine karşı alışıldık düşmanlığı olmayan çok sayıda Ortodoks patrik çıktı. Bu büyük ölçüde Padua'da eğitim gören ve orada önyargılarının bir kısmını kaybetmiş olan Greklerin İstanbul'a dönüşlerinden kaynaklanıyordu. Bunların bir kısmı rahiplik görevleri aldılar ve patriklere danışmanlık yaparak kilisede sorumlu mevkilere sahip oldular. Patrik II. Dionysios ve II. Joasaph'in Latinleri, özellikle 1565 yılında patrikliğe seçilen III. Metrophanes'ı çok fazla hevesli hale getirdikleri bilinmektedir. Caesarea'nın eski metropoliti Metrophanes daha önce İtalya'ya bir yolculuk yapmış, Venedik ve Roma'yı ziyaret etmiş ve çok etkilenmişti. Kendisinin ait olduğu din sınıfı onun Latin yanlısı düşüncelerinin farkında olmalarına rağmen Kânûnî Sultan Süleyman'ın hükümdarlığı boyunca ona karşı harekete geçmediler.³⁶

Bu dönemde Osmanlı başkentinde Katoliklerin sessizliğini bozan tek olay, yeni kurulan Kapuchin tarikatına bağlı aşırı harareti iki misyoner 1551 yılında İstanbul'a gelince meydana geldi. Birisi İspanyol Juan Zuaze of Medina ve diğeri Napolitan Giovanni of Troia idi. Portiuncla'da 1551 yılında toplanan bu misyonerler tarikat liderlerinin görüşünü de alarak Türklere yönelik misyonerlik yapmaya karar vermişlerdi. Başkentteki Katolik din sınıfının uygulamalarına ters olarak bu misyonerler görevlerini Müslümanların Hıristiyanlığa geçmesi için çalışmak olarak gördüler. Bu misyonerlerin yaptıklarından Türklere haberdar olur olmaz Kapuchinler tutuklandılar, dövüldüler ve hapse atıldılar. Katolik topluluk şehri terk edeceklerine dair bir anlaşma yaparak onları kefaletle serbest bıraktırdılar.

Kapuchinler Kutsal Toprağı ziyaret etmek için yelken açtılar ve daha sonra Mısır'a gittiler. Orada bir kez daha, akılsızca, Kahire paşasının önünde vaaz ederek Müslümanların din değiştirmeleri için çaba sarf ettiler. Beklenen oldu: Hapse atıldılar, aç ve susuz bırakıldılar. Bir hafta sonra İskenderiye'deki Fransız konsolosu onların serbest bırakılmaları için pazarlık yapmak amacıyla Kahire'ye geldi. Fakat artık çok geç idi. Hücrelerinde ölü bulundular; ilk Kapuchin misyonerleri ilk Kapuchin şehitleri oldular.³⁷

Kânûnî Sultan Süleyman'ın hükümdarlığının sonuna kadar Osmanlı sınırları içindeki Katolikler dinî uygulamalarında nispeten özgürlüğe ve istikrara sahiptiler. II. Mehmet'ten Kânûnî Sultan Süleyman'a kadar olan Osmanlı sultanları kısa bir ilân ile başkentteki kiliseleri kapatıp Katolik nüfusu çıkaracak imkâna sahip olmalarına rağmen bunu yapmadılar. Batı Katolik güçleri ile olan zor ve uzun süren çatışmalar ve haçlı seferi için papalık tarafından neredeyse aralıksız yapılan çağrılar

³⁶ Philip of Cyprus, *Chronicon ecclesiae Graecae* (Leipzig, 1687), 413-15; Runciman, *The Great Church*, 230. Patrik Joasaph aynı zamanda Wittenburg'daki Lutheranlarla da bağlantı kurdu. Oraya bilgi için Demetrios Myzos adında bir deacon gönderdi. Philip Melanchthon onunla görüştü ve ona Patrik için Confession of Augsburg'ın bir kopyasını verdi. Bu teklife hiç bir cevap verilmedi. Orthodox hiyerarşisini oluşturan Paduan mezunlarına Meletios Pegas, Maximos Margounios ve Gabriel Severos dahildir.

³⁷ Rocco da Cesinale Cocchia, *Storia delle Missioni dei Cappuccini* (3 cilt, Paris, 1867), I, 40-54.

karşısında bile tolerans devam etti. Diğer taraftan Doğu Katolikleri, özellikle Macarlar ve Bosnalılar için, Doğu Katoliklerinin zararına olarak Türkler tarafından elde edilen kazanımlar çok etkileyici idi.

İSTANBUL'UN FETHİNDEN SONRA: OSMANLILARIN KAZANIMLARI VE KATOLİKLERİN TEPKİSİ

AFTER THE CONQUEST OF ISTANBUL : THE GAININGS AND THE REACTION OF THE CATHOLICS

Charles A. Frazee

Çev: Mehmet ŞAHİN

ABSTRACT

It is historically accepted that the conquest of Istanbul in 1453 was a turning point for both the Byzantine and the Ottoman Empire. This event not only ended one of the world's most enduring empires but also prepared the way for a new confrontation between European Catholics and Ottoman Turks. It can also be regarded as the continuation of the Christian-Muslim struggle which began with the Crusades. The difference here was that the areas which the Turks had occupied prior to the conquest were inhabited by Greek and other Eastern Christians. Almost everyone in the West feared that Mehmet II might suppress the Orthodox Church but the contrary proved true. Mehmet II made the church part of his administration and assured that its leadership should be noted for its hostility towards Latin Catholicism. The conquest also eliminated the influence of the Greek party which favored church union. The period of overt hostility between the Turks and the papacy following Constantinople's fall was remarkably short-lived as within fifty years the Curia and the Porte entered into negotiations.

Keywords: Catholics, Sultans, Constantinople, Mehmet II, Conquest of Istanbul

الأستاذ المساعد د. محمد شاهين

يعتبر فتح إستانبول سنة ١٤٥٣ نقطة مهمة للدولة العثمانية والبيزنطية. إذ إن هذا الحادث أدى إلى القضاء على إمبراطورية طويلة العمر من التاريخ وسبب إلى التلاقي الجديد بين الأتراك العثمانيين والكاثوليكين الأوروبيين. هناك نقطة مهمة أن الفاتح محمد الثاني سمح للأورثوذكس أن يعيشوا دينهم في حين كان يفترض منه أن يمنعهم من ذلك.